

**CENTER for
INTERCULTURAL
DIALOGUE**

Projektot e implementiran od: Cent ar za me|ukul t uren di jal og,
Kumanovo
Tel . + 389 (0)70 816 722
e-mail: cid@macedonia.eu.org

Vo sorabot ka so: **Rinia pa Kufi**, Gwi l ane
e-mail: riniapakufi@gmail.com

Avt ori na publ i kaci jat a
Vi kt ori ja Jaki movska, Bo{ ko St ankovski

Mentor

Prof. d-r Jorde Jakimovski

Komjuterska obrabotka

Nofka Stojanova

Prevod:

Lindita Rexepi (*Albanski*)

Sne' ana Orl ovi }-St ojanovi } (*Srpski*)

I van \o{ evski (*Angl i ski*)

Fi nansi rano od
[vedskat a agenci ja za me|unaroden razvoj i sorabot ka (SIDA), kako del od
Programat a za regi onal na i prekugrani -na sorabot ka na East-West Institute

U-ili{ nata demokratija vo mi kro-regi onot Kumanovo-Gwiline-Pre{evo-Trgovi{ te

I. Kon proektot „Istra`uvawe za stepenot na u-ili{ na demokratija”

Ako demokratijata ja defini rame preku konceptot na Norberto Bobbio kako „zbi rod fundamental ni pravila so koi { to se utvrduva koj e ovlasten da donesuva kolektivni odluki i vrz osnova na koi proceduri”¹, bi mo' ele da dojdeme do zaklu-okot deka su{ tinata na moderni ot koncept za demokratijata le' i vo nejzini ot procedural en karakter i transparentnost na isti ot. No, za celo edno op{ test vo da go nare-eme demokratsko vo vistinskata smisla na zborot, potrebno e pove}e od samoto defini rawe na vidot na politi -ki ot re' im. Demokratijata podrazbira op{ topri faten sistem na vrednosti pome|u site -initeli vo op{ testvoto, kako i aktivni gra|ani, svesni za svoite prava i obvrski, podgotveni da se vku-at vo procesot na donesuvawe odluki, soglasno (kako { to ve}e spomenavme) so defini rani ot procedural en mehani zam.

Promenata na politi -ki ot re' im vo balkanski te zemji nastana brzo i naedna{. Obrazovni te institucii, zate-eni od novonastanata situacija, po inercija prodol' ija so postojni ot na-in na rabota, ostaveni sami na sebe da se prilagodat na novi ot sistem na vrednosti. A, tokmu demokratski te vrednosti vo u-ili{ ata ne se u-at samo preku nastavni ot materijal, tuku tie pred se se primaat iskustveno, preku na-inot na koj nastavni ci te i u-ili{ nata administracija se odnesuvaat kon svoite u-enici, opredel uvaj}i go nivnoto mesto vo procesot na donesuvawe na odluki te koi niv gi zasegaat. I zu-uvaweto, odnosno, praktikuvaweto na demokratijata nast anuva od najrana voзраст.

Ovaa bro{ ura e plod na proektot „Istra`uvawe za stepenot na u-ili{ nata demokratija”, sproveden na teritorijata na prekugrani -ni ot mikro-regi on Kumanovo - Gwiline - Pre{evo - Trgovi{ te. Proektot be{e implementiran od nevladinata organizacija Centar za me|ukul turen dijal og od Kumanovo, finansi ski poddr' an od [vedskata agencija za me|unaroden razvoj i sorabotka (SIDA), kako del od programata za regional na i prekugrani -na sorabotka na East-West Institute. Isti ot ima{e za cel da ja utvrdi demokratskata organiziranost na u-ili{ tata, odnosno na-inot na koj tie gi promoviraat demokratski te vrednosti i principi .

¹ Bobbio, Norberto, Il Futuro della Democrazia, Turin, Einaudi, 1984

Sami ot anketen list beže vni matel no di zajni ran, a pra{ awata vo nego bea podeleni vo nekolku celini koi se odnesuvaa na: na-inot na organi zacija na u-enci te vo u-ili{ ni tel a; u-estvoto na u-enci te vo organi zacija ta na ~asovi te i nastavnata programa; odnosot pome|u u-enci te i u-ili{ nata administracija; prisustvoto na regionalni te i nacionalni te mladi nski organizacii vo u-ili{ tata; odnosi te me|u sami te u-enci (poto-no di skrimi naci jata pome|u ni v); procesot na donesuvawe na odluki te vo u-ili{ teto i, politi -ki te vli jani ja vo u-ili{ tata.

Se nadevame deka u-ili{ tata ili podra-nite edinici na mi ni sterstvata za obrazovane vo gradovi te vkl u-eni vo proektot nema da ja sfatat publikacijata kako kritika kon niv. Toa ne beže cel ta koja sakavme da ja postigneme. Naprotiv, taa treba da posl u' i kako kriti -ka analiza na oni e problemi koi se pomal ku vi dli vi i koi tie ne mo' at da gi voo-at pri sostavuvaweto i sproveduvaweto na nastavni te planovi i programi, a se iskl u-itel no va' ni za vospi tni ot proces vo po{ i roka smi sla. Ovaa bro{ ura, isto taka nudi i komparati vna analiza na predi zvi ci te so koi na ova pol e se soo-uvat gradovi te od poso-eni ot mi kro-regi on, pa taka mo' e da posl u' i kako nasoka na vladi ni te institucii i nevladi ni te organizacii pri prezemaweto na po{ i roki i ni ci jati vi koi nema samo da se ograni -at vo nacionalni ramki. Kone-no, se nadevame deka taa }e doprinese za zgolemuwaweto na svesta kaj mladi te lu|e za va' nosta jasno da go iska' at svoeto mislewe i potrebata od aktivno vkl u-uvawe vo procesi te na donesuvawe na odluki (koi gi zasegaat), ne samo vo u-ili{ teto, tuku i vo op{ testvoto voop{ to.

II. Metodološki pristop na istraževalno

Ova istraževalna zema u-eni kot kako osnoven korespondent na koj mu se dodavaat nekojku socio-demografski karakteristiki i kako takov se stava vo uloga da bi de kriterium za ocena na pove}e odnosi, procesi i sostojbi vo obrazovni ot sistem. Istraževalno go potvrđi poznati ot fakt deka zad u-eni kot kako osnovna istraževalna edinka se kri celosna sl i ka na edna li ~nost koja e del od razli ~ni socijalno-demografski grupi. Site ovie faktori zaedno ja determiniraat percepcija na subjektot za funkcioniraweto na u-ili {nata demokratija i osobeno negovata polo' ba vo toj sistem, kako osnovna karika za negovo funkcionirawe. Vo istraževalno e opfateni individualni ot stav na u-eni kot. Toj go potvrđuva faktot deka ne e mo' na celosna identifikacija na poedinicot so misleweto na grupata. Zatoa i pri na{eto istraževalno se javuvaa otstapuvawa od op{tite odgovori, soglasno so opredeleni socio-demografski karakteristiki na ispitani kot.

Ramkata na istraževalno gi opfati srednite u-ili {tata od regionot Kumanovo-Gwilane-Pre{evo-Trgovni {te, vo koi po pat na nameren primerok se izbraa klasovite od prva i treta godina, kako reprezentativni za celokupni ot obrazoven proces. Izborot na gimnaziite i tehni ~kite u-ili {ta od site ostanati sredni {koli ne be{e slu-aen. Vo ovie u-ili {ta (koi se zastepeni vo site gradovi vo koi se sproveduva{e istraževalno), spored na{e mislewe, postoi osnova za razli ~ni stavovi i sostojbi vo odnos na temata na istraževalno.

Vo istraževalno se opfateni pove}e aspekti, opfateni preku sledni ve podnasl ovi na pra{alni kot:

- U-estvo vo pretstavni ~ki tela;
- Odgovornost na nastavnicite;
- Komunikacija;
- Regionalni i nacionalni u-ili {ni organizacii;
- Vl ijanie;
- Donesuvawe na odl uki ;
- U-ili {nolobi rawe.

Vo pra{alni kot bea postaveni 29 pra{awa na koi 500 ispitanci odgovaraa samostojno, so davawe na eden i so iskl u-ok, tamu kade {to be{e dozvol eno, pove}e odgovori. Vo prodol' enie na pra{alni kot bea postaveni dopolnitelni 10 pra{awa koi pretstavuvaat nezavisni varijabli, niz koi vo ponatamo{nata obrabotka na podatocite ja otkrivame sloevitosta na porakata {to e sodr' ana vo op{tata distri bucija na odgovorite na ispitancite. So ogleđna toa deka vo istraževalno se sret navme so kval itativni belezi na stavovite, vo pogolem broj od stavovite na ispitancite se nai duva{e na zna-ajni otstapuvawa od op{tite distri bucii. Od otstapuvawata {to se

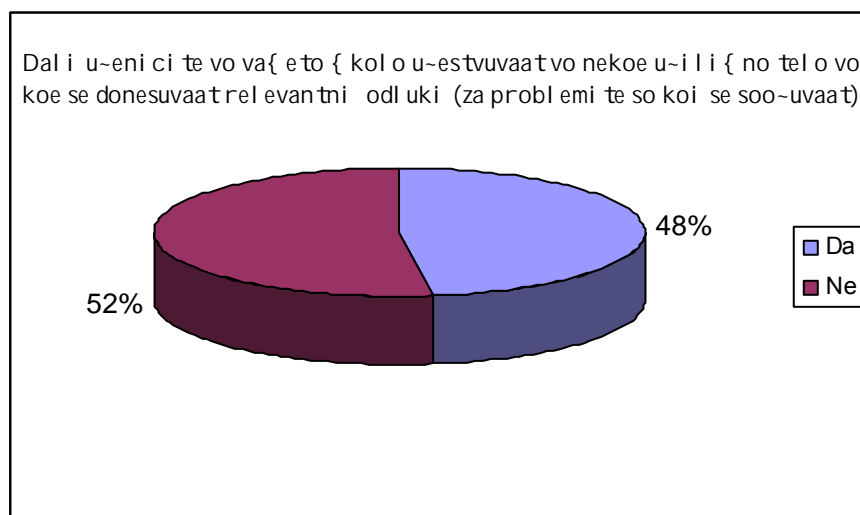
pojavuvaa pri obrabotka i analiza na podatocite, za zna-ajni gi smetavme oni e so koefi ci ent na kont i ngenci ja nad 0,2.

Potrebata za prodlabo-ena elaboracija na problemot proi zleguva od faktot deka podatocite dobi eni vo istra' uvawetone se samo zbir na odgovori pretvoreni vo brojki ili distribucija na odgovori, tuku tie pretstavuvaat baza za ponatamo{ no istrazuvawe. Tokmu vo konfiguracijata na odgovorite treba da nastojvame da ja otkrieme porakata koja tie ja nosat, a zaradi koja ima smisla prezemawetona edno vakvo istra' uvawe.

III. Rezul tati od istra` uvaweto

A.U-est vo vo pretstavni -ki t el a

1.

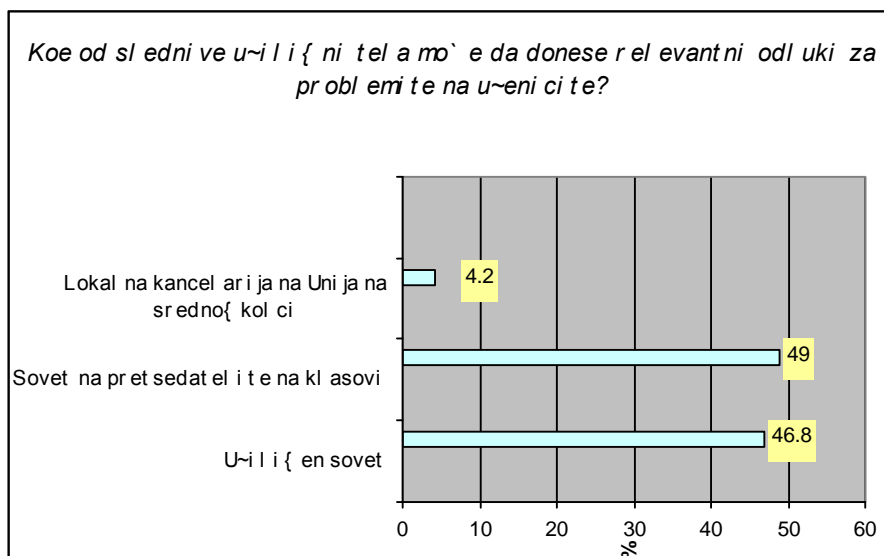

Na pra{ aweto „Dal i u-eni ci te vo va{ eto { kol o u-estvuvaat vo neko e u-ili { no tel o vo koe se donesuvaat relevantni odluki (za probl emi te so koi se soo-uvaat)“?, so „Da“ odgovorile 47,8% od u-enicite, dodeka procentot na onie koi odgovorile so „Ne“ iznesuva 52,2%, { to samo po sebe go istaknuva faktot deka ne postoi sol iden sistem na vnatre{ na organi zaci ja na u-eni ci te so cel tie da se vkl u-at vo procesot na donesuvawe na odluki. Analizi raj}i ja ponatamu strukturata na ispi tani ci te, bi mo' el o da se dodade deka na i stoto pra{ awe poziti ven odgovor dal e pogol em broj od u-eni ci te od III godi na (52%, nasproti oni e koi dal e negati ven odgovor - 47%), { to ne mo' e da se ka' e za u-eni ci te od I godi na, kaj koi poziti vno se izjasnile samo 43%. Po odnos na gradovite vo koi se vr{ e{ e istra' uvaweto, vo najgol em broj sl u-aevi poziti vno se izjasnile i spi tani ci te od Gwi l ane - 80,2%; za razli ka od Trgovi { te so 50%; Kumanovo so 43,2%; odnosno Pre{ evo

so 34,8%. Gol em a razli ka vo odgovori te mo' e da se zabele' i i kaj i spi tanci te od razli ~ni etni ~ki grupi . Taka, kaj Makedonci te so „Da” odgovorile 36,1%, odnosno 63,9% koi odgovorile negativno. Sli ~no odgovorile i i spi tanci te koi se izjasnile kako Srbi (37% odgovorile pozi tivno), dodeka kaj Albanci te so „Da” odgovorile 54,7%, nasproti 45,3% koi odgovorile so „Ne”. Vo sporedbata na odgovorite na ova pra{ awe so u~ili{teto na i spi tanci te (gimnazi ja ili tehni ~ko u~ili{te), ne se zabele' ani zna~itel ni ot spapuvawe od ve}e dadenata op{tata di stri buci ja na odgovori te.

Ponata mo{ noto analizirawe na problemot so u~estvoto vo pretstavni ~ki te tela, go prodol' ivme preku analiziraweto na onie i spi tanci koi odgovorile deka u~enicite vo ni vnoto u~ili{te u~estvuvaat vo neкое u~ili{no telo vo koe se donesuvaat relevantni odluki .

2.

Na postavenoto pra{ awe „Koe od sledni ve u~ili{ni tela mo' e da donese relevantni odluki za problemi te na u~enicite?”, dobi eni se sledni ve op{ti odgovori . 46,8% od i spi tanci te u~enicite go poso~ile U~ili{ni ot sovet , 49,0% - Sovetot na predsedatelite na klasovite, a 4,2% smetaat deka toa telo e lokalnata kancelarija na Unijata na sredno{kolci .

Od dobi eni te odgovori mo' eme da zaklu~ime deka najgol em del od u~enicite veruvaat deka odluki te na interni te u~ili{ni tela najmnogu pri donesuvaat za efi kasno re{avawe na ni vni te problemi . Od analizata na socijalno-demografski te karakteristiki na u~enicite, mo' at da se zabele' at izvesni otstapuvawa vo odnos na op{tata struktura na odgovorite. I meno, dodeka najgol em broj od u~enicite od prva godina smetaat deka Sovetot na predsedatelite na klasovite (63,1%) ima najgol ema uloga vo donesuvawe na relevantni odluki za re{avawe na ni vni te problemi , u~enicite vo treta godina primarnata uloga ja davaat na

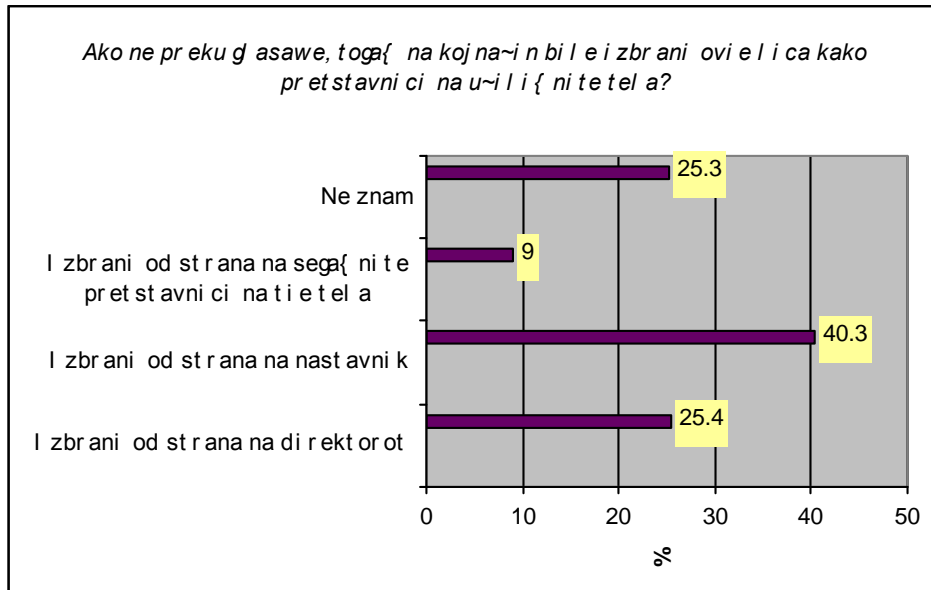
U-ili{niot sovet (53,1%). Isto taka interesno e da se zabele' i stavot na u-enicite za nezadovolitelnoto nivo na Lokalnata kancelarija na Unijata na sredno{kolci vo re{avaweto na problemite na u-enicite, {to ne naveduva na zaklu-okot deka Uniite na sredno{kolci ja koncentriraaat svojata rabota vo glavnite gradovi i faktot deka nivnata mre' a ne e dovolno razvi ena vo drugi te gradovi. Vo odnos na vidot na u-ili{teto vo koe u-at, ispitanicite od gimnaziite smetaat deka najmnogu relevantni odluki nosi U-ili{niot sovet, dodeka u-enicite od stru-nite u-ili{ta na prvo mesto go stavaat Sovetot na pretsedateli na klasovite, a na tretto mesto Lokalnata kancelarija na Unijata na sredno{kolci, koja pak, voop{to ne figurira kako odgovor kaj u-enicite od gimnaziite. Interesna e slikata na dobienite odgovori spored gradovite vo koi se sproveduva{e anketata. Dodeka vo Kumanovo i Pre{evo odgovorite ja sledat linijata na dobienite odgovori vo op{tata distribucija, u-enicite od Gwilane i Trgovi{te najmnogu doverba mu davaat na U-ili{niot sovet, a potoa na Sovetot na pretsedatelite na klasovi. Vo odgovorite na ispitanicite od Trgovi{te voop{to ne figurira Lokalnata kancelarija na Unijata na sredno{kolci te od Srbija, {to ne naveduva na konstatacija deka nejzinite aktivnosti gi odminuvaat malite gradovi vo Srbija i deka, kako posledica na toa, Unijata voop{to ne e zapoznaena so problemite na u-enicite vo tie gradovi.

3.

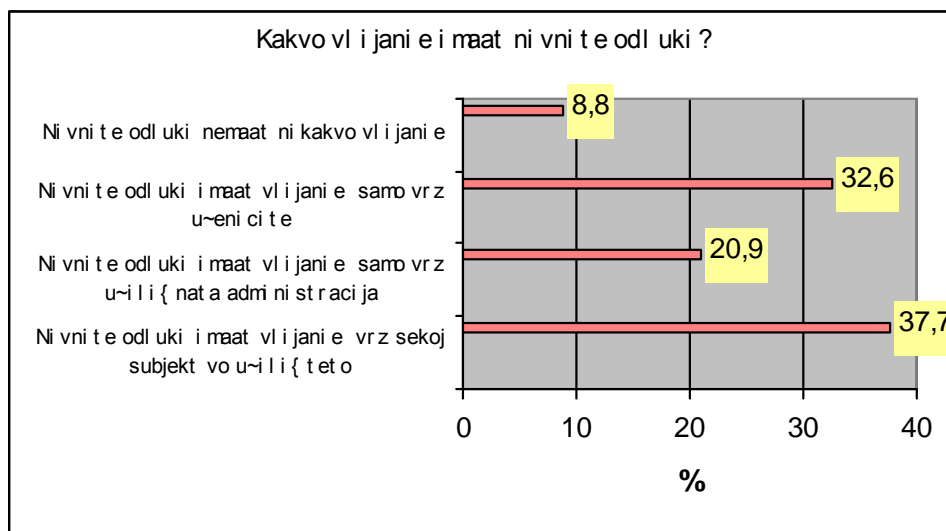
Za da gi sogledame stavovite na u-enicite za na-ivot na izborot na nivnite pretstavnici vo u-ili{nite tela, go postavivme pra{aweto „Dali vie gi izbrate va{ite pretstavnici vo ovie u-eni~ki tela“? Najgolemiot broj od anketirani te (72,0%) se izjasnile deka u-enicite neposredno gi izbraat nivnite pretstavnici, dodeka 28,0% se izjasnile deka tie ne u-estvuvaat vo nivniot izbor. Isto e op{toto opredeluvawe na ispitanicite koga se zemaat vo predvid nivnite socio-demografski karakteristiki, taka {to otstupavawata od op{tata distribucija se nezna-itelni.

4.

Slednoto pra{ awe be{ e upateno samo na one one ispitanici koji se izjasnile deka ne u-estvuvaat vo izborot na nivnite pretstavni ci vo u~ili { nite tela. Pra{ aweto glase{ e: „Ako ne, toga{ na koj na~in bile izbrani ovi elica kako pretstavni ci na u~ili { nite tela?” Od niv, najgol em broj ili 40,3% smetaat deka nivnite pretstavni ci se izbrani od strana na nastavni ci te, 25,3% smetaat deka se izbrani od strana na di rektor ot, a samo 9,0% od sega{ nite pretstavni ci, dodeka 25% od ovi e ispitanici ili 1/4 se izjasnile deka ne znaat na koj na~in se izbiraat nivnite pretstavni ci vo u~ili { nite tela. Vo ova pra{ awe socio-demografski te karakteristiki na ispitanici te se poka' aa kako selektivni vo opredel uvaweto na nivnite stavovi. Taka ispitanici te od treta godina smetaat deka di rektor ot ima najgol emo vlijanie vo izborot na nivnite pretstavni ci vo u~ili { nite tela (32,4%), a potoa nastavni ci te (26,5%), za razli ka od nivnite ispitanici te od prva godina koji smetaat deka nastavni ci te go imaat primatot vo izborot (54,5%), a potoa di rektor ot (18,2%). Ponatamu i vidot na obrazovani eto se poka' uva kako selektiven faktor vo odnos na odgovorite na ispitanici te. Imeno, se zabele' uva deka intenzitetot na vtorigo modalitet („nastavni ci te gi biraat pretstavni ci te”) kaj u~eni ci te od gimnazi ja (52,0%) e pogol em vo odnos na u~eni ci te od tehni ~kite u~ili { ta (33,3%). Markanten e i procentot kaj u~eni ci te od treta godina (32,4%) koji ne znaat na koj na~in se biraat pretstavni ci te na ovi etela, dodeka ovoj procent e pomal kaj ispitanici te od prva godina (18,2%). Ako gi razgledame dobi eni te odgovori vo odnos na gradovi te vo koji se napraveni anketi te, mo' e da se zabele' i deka ispitanici te od Gwilane i Pre{evo smetaat deka sega{ nite pretstavni ci na u~ili { nite tela voop{ to nemaat ni kakvo vlijanie pri ovoj izbor.

5.

Vlijani eto na odluki te na pretstavni ci te vo u-ili { ni te tel a se obi dovme da go soznaeme preku narednoto pra{ awe { to im go postavi vme na i spi tani ci te: „Kakvo vlijanie i maat ni vni te odluki ?”. Vedna{ se zabale' uva deka anketirani te smetaat deka odluki te na ni vni te pretstavni ci nemaat vlijanie vrz si te subjekt i vo u-ili { tet o. Naproti v, samo 37,7% se izjasni le deka ni vni te odluki i maat vlijanie vrz sekoj subjekt vo u-ili { tet o, dodeka 53,5% smetaat deka ni vni te odluki i maat vlijanie samo vrz od delni subjekt i vo u-ili { tet o i toa, vrz u-eni ci te (32,6%) i vrz u-ili { nata admi ni straci ja (20,9%), a ostanati te u-eni ci smetaat deka odluki te na ni vni te pretstavni ci nemaat ni kakvo vlijanje (8,8%). Vakvi te opredel bi na i spi tani ci te govorat za nedovol nata parti ci paci ja na u-eni ci te vo cel okupnata rabota na u-ili { tet o i domi nant nata pozi ci ja na u-ili { nata admi ni straci ja vo procesi te na odl u-uvawe.

I zvesni otstapuvawa mo' at da se zabel e' at vo odnos na et ni -kata pri padnost, nasokata na ni vnoto obrazovane i stepenot na obrazovane eto na ni vni te rodi tel i. I meno, u-eni ci te Makedonci i u-eni ci te vo stru-ni te u-ili { ta smetaat deka odluki te na ni vni te pretstavni ci i maat najgol emo vlijanie vrz ni v sami te (50,0% i 39,7% soodvetno). [to se odnesuva do obrazovane eto na rodi tel i te na i spi tani ci te, mo' at da se zabele' at nekolku tendenci i i toa: so zgol emuvaweto na stepenot na obrazovane se namal uva percepci jata na u-eni ci te za vlijanje eto na odluki te vrz si te subjekt i, a sproti vno se zgol emuva percepci jata deka ni vni te odluki nemaat ni kakvo vlijanje.

Slikata na dobi eni te odgovori po od delni te gradovi povtorno dava odredeni otstapuvawa. Najgol em broj od u-eni ci te od Kumanovo smetaat deka odluki te na ni vni te pretstavni ci i maat vlijanie samo vrz sami te u-eni ci (48,8%) i dodeka kaj i spi tani ci te od Pre{ evo, vo odnos na drugi te gradovi, mo' e da se zabel e' i najgol em procent na odgovori za modalitetot „ni vni te odluki nemaat

ni kakvo vlijanje” (12,7%), kaj i spiti anicite od Trgovi { te ovoj modalitet voop { to ne e zastepen t.e. tie smetaat deka odluki te imaat najgolemo vlijanie vrz u-ili { nata administracija (42,1%), pa potoa na sekoj subjekt (36,8%) i na krajot na u-enicite (21,1%).

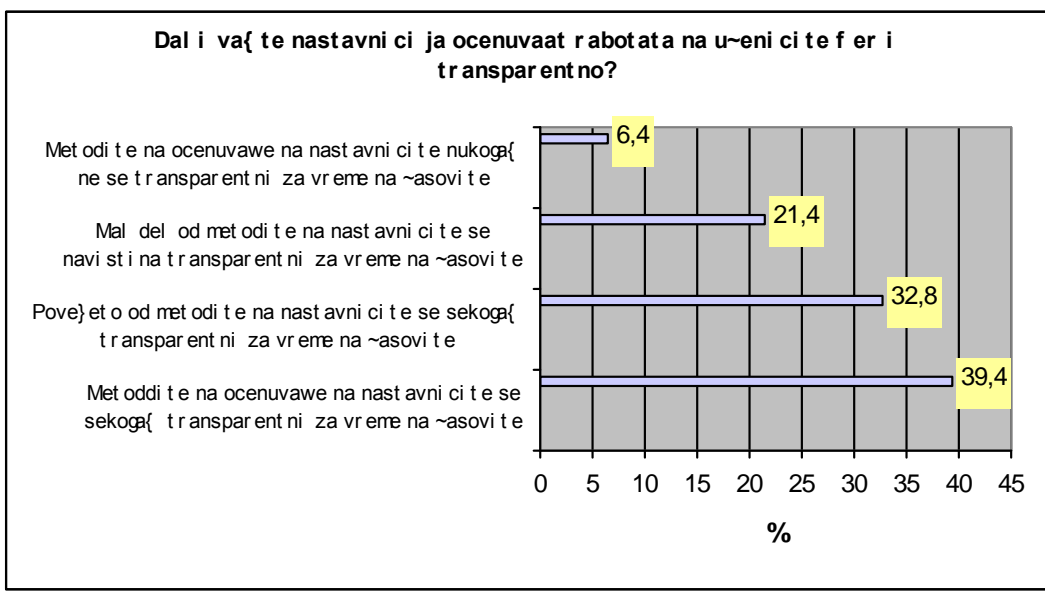
B. Odgovornost na nastavnicite

6.

Vtoriot del na pra { alnikot se odnesuva { e na odgovornosta na nastavnicite. Prvoto pra { awe od ovoj del (odnosno pra { aweto po reden broj 6) gl ase { e: „Dal i va { ite nastavnicive konsultiraat za na-inot na koj predavaat i gi organiziraat nivnite -asovi?” Na ova, 35,6% odgovorile so „Sekoga { “, 54,2% so „Ponekoga { “, dodeka so „Ni koga { “ odgovorile 10,2% od ispitanicite. Pozitivnite odgovori se pove }e prisutni kaj i spiti anicite od I godina, pa taka 43% odgovorile so „Sekoga { “; 49,2% so „Ponekoga { “, a negativen odgovor dale samo 7,8%, za razlika od nivnite sou-enicid III Godina kaj koi pozitiven odgovor dale 27,7%, relativno pozitiven - 59,5%; a negativen odgovor dale 12,8% od ispitanicite. Razliki vo negativnite odgovori se osobeno zabele { itelni kaj i spiti anicite Srbi - 17%, za razlika od Albancite so 8,4% i samo 3,3% od ispitanicite koi se izjasnile kako Makedonci. Razliki vo pozitivnite odgovori pak mo { at da se zabele { at vo zavinnost od u-ili { teto koe e opfateno so istra { uvaweto. Taka 31,7% od gimnazijalcite dale odgovor „Sekoga { “, a relativno pozitiven odgovor dale 58,3%, za razlika od u-enicite vo stru-nite u-ili { ta koi pozitiven odgovor dale vo 38,2% od slu-ai te, odnosno vo 51,5% kako relativno pozitiven. Po odnos na ova pra { awe, najnegativna percepcija imaat ispitanicite od Pre { evo (19,9%), a potoa sleduvaat Gwllane (7,3%), Trgovi { te (5,3%) i Kumanovo (3,2%).

7.

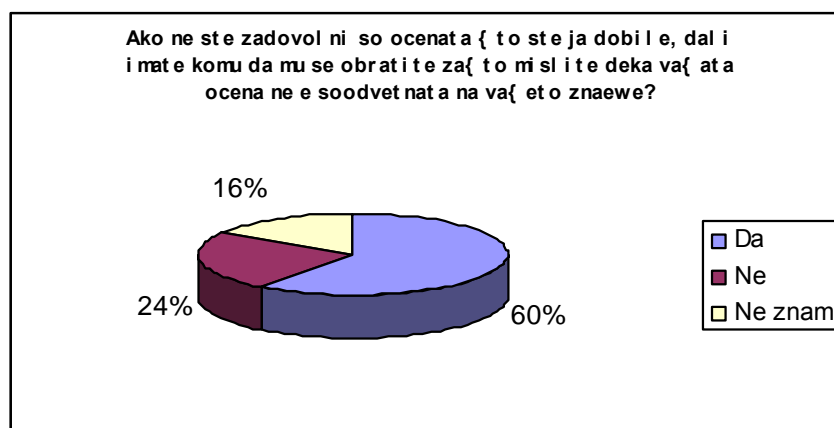

Vo odnos na pra{aweto vo koe i spiti nanci te bea zamoleni da go dadat svoeto mislewe za toa dali procesot na ocenuvawe kaj nastavnicite e fer i transparenten, 39,4% se izjasnile deka „Metodi te za ocenuvawe se cel osno transparentni i se odvi vaat za vreme na ~asovi te”; 32,8% deka „Pove}eto od metodi te na nastavni ci te se transparentni”; 21,4% deka „Mal del od metodi te se navisti na transparentni”; dodeka 6,4% od i spiti nanci te smetaat deka metodi te za ocenuvawe „Ni koga{ ne se transparentni”. Anal izi raj}i ja strukturata na odgovori te po gradovi mo' e da se zabele' i deka vo Kumanovo cel osno poziti ven odgovor dale 22,2%; vo Trgovi { te 26,3%; Gwilane - 52,1% i vo Pre{evo - 53%. Deka „Pove}eto od metodi te na nastavni ci te se transparentni” vo najgolem broj slu-ai se soglasile 46,5% od i spiti nanci te vo Kumanovo, odnosno 31,3% vo Gwilane; 25,4% vo Pre{evo i samo 5,3% vo Trgovi { te. Deka „Metodi te se samo delumno transparentni” smetaat 47,4% od u-eni ci te vo Trgovi { te; 24,9% vo Kumanovo; 17,1% vo Pre{evo i 12,5% vo Gwilane. Cel osno negati ven odgovor, i spiti nanci te dale vo 21,1% slu-ai vo Trgovi { te; 6,5% vo Kumanovo; 4,4% vo Pre{evo, odnosno 4,2 vo Gwilane. Isto taka mo' e da se zaklu-i deka, generalno, u-eni ci te od I godina imaat popoziti vna percepcija za transparentnosta na ni vni te nastavni ci - 45% od i spiti nanci te dale cel osno poziti ven odgovor, za razli ka od ni vni te sou-eni ci od III godina kaj koi toj izneuva 33,5%. Po odnos na vidot na u-ili {teto vo koe be{e sprovedeno i stra' uvaweto, rezul tati te se dadeni vo dol nata tabel a:

Tabel a 1: Dal i va{ i te nastavni ci ja ocenuvaat rabotata na u-eni ci te fer i transparentno (pred si te u-eni ci)?

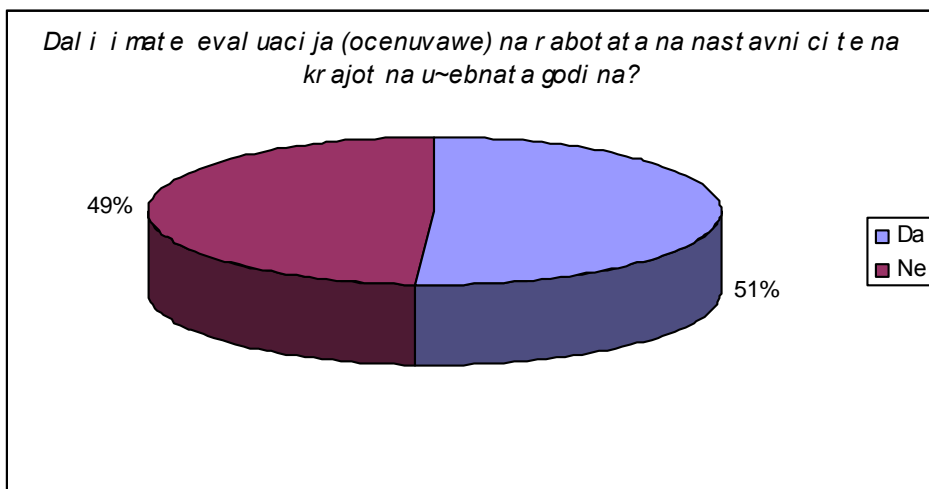
U-ili{ te	„Celosno transparentni”	„Pove}eto od metode se transparentni”	„Mal del od metode se transparentni”	„Voo{ to ne se transparentni”
Gi mnazi ja	37,2%	41,2%	18,6%	3,0%
Stru-ni u-ili{ ta	40,9%	27,2%	23,3%	8,6%

8.

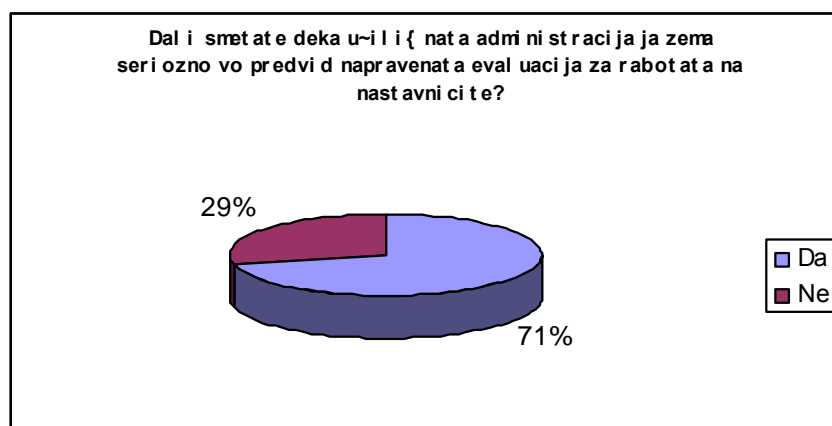
Slednoto pra{ awe se odnesuva{ e na toa dali u-enicite imaat pravo na `al ba dokol ku ne se zadovolni od dobi enata ocena, na koe 60% od site ispi tani ci dal e pozi tiven odgovor, 23,6% negati ven, a so „Ne znam” odgovorile 16,4% od u-enicite. Kaj ova pra{ awe, interesno e da se zabele`i deka tokmu vo onie gradovi kade u-enicite odgovorile deka procesot na ocenuvawe e generalno transparenten, odnosno dal e pozi tiven ili delumno pozi tiven odgovor, smetaat deka imaat pomalku mo`nosti da ja ob`alat ocenata od koja ne se zadovolni. Ova e najzabele`itelno kaj ispi tani ci te od Pre{evo, koi pozi tivno odgovorile vo samo 38,5% od slu-ai te, a osobeno Trgovi {te koi dal e pozi tiven odgovor vo duri 76,3% od slu-ai te, i ako na primer na prethodnoto pra{ awe (br. 7), imaat isl ku-itelno mal procent na pozi tivni odgovori. Vo prodol`enie bi mo`elo da se poso-i deka u-enicite od sredni te stru-ni u-ili{ ta imaat popozi tiven stav na ova pra{ awe (64,1%), za razlika od ni vni te sou-enici od gi mnazi ski te paralelki (so 53,8%), { to koga }e se sporedi so pra{ aweto po reden broj 7, mo`e da dovede do zaklu-okot deka tie go percipirativnoto u-ili{ te kako generalno potransparentno vo odnos na ocenuvaweto. Analizata na odgovorite soglasno godinata vo koja u-at ispi tanicite ne poka' a pozna-itelni otstupuvawa od ve}e dadenata op{ ta distibucija.

9.

Sakajji da doznaeme dali mo' at slobodno da go iska' at svoeto mislewe za nastavni ci te, u-enci te gi pra{ avme „Dali i mate eval uaci ja (ocenuvawe) na rabotata na nastavni ci te na krajot na u-ebnata godina”. Pri toa ja do bivme slednata op{ ta distribucija: 51% odgovorile so „Da”, dodeka negativen odgovor dale 49,0% od ispitani ci te. Po gradovi, najmnogu pozitivni odgovori ima vo Gw ilane (61,5%) i Kumanovo (52,4%), a potoa sleduvaat Pre{ evo (48,6%), odnosno Trgovi { te (so 28,9%). I vo ovoj slu-aj sredni te stru-ni u-ili { ta predni -at pred gimnazi ski te paralelki (so „Da” kaj niv odgovorile 56,5%; nasproti 42,7% kaj gimnazijal ci te), dodeka u-enci te od prva godi na imaat pogolem procent na negativni odgovori (48,4%), nasproti nivni te sou-enci od treta godi na (53,7%).

10.

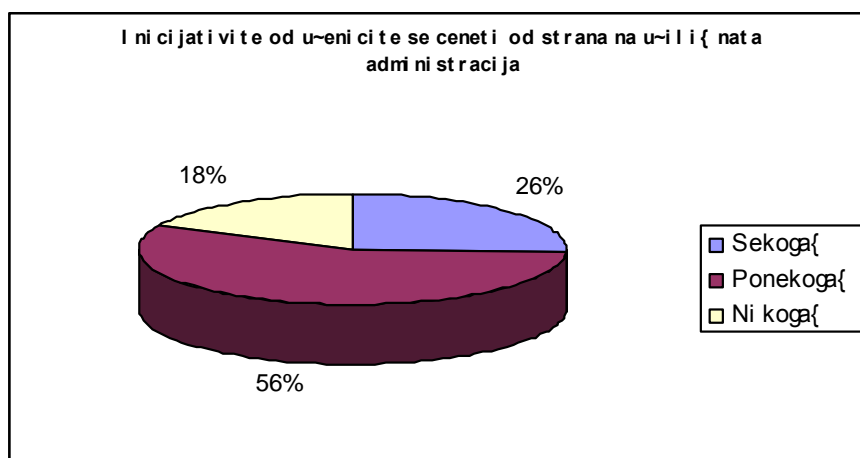

Ponata mu, smetavme deka e od poseben interes stavot na u-enci te za evaluacijata na rabotata na nastavni ci te, pa zatoa vo prodol' eni e go postavi vme slednoto pr{ awe: „Dali smetate deka u-ili { nata administracija treba ozbilno da ja sfati eval uaci jata za rabotata na nastavni ci te?”, dobi eni te odgovori se sovpadnaa so na{ i te o-ekuvawa. Najgol emi ot broj ili 71,0% od

ispitanci te smetaat deka treba ozbilno da se sfati nivnata evaluacija za rabotata na nastavnicite, za razlika od ostanatite 29,0%, koi smetaat deka u-ili{nata administracija ne treba da i pridade pogolema va'nost na evaluacijata. Analizata na odgovorite napravena so ogl ed na posebni te belezi na i spitanci te poka' a deka najrelevantni faktori za sfa}aweto na stepenot na va' nosta na evaluacijata se: mestoto na 'iveewe, nacionalnata pripadnost, stepenot na obrazovanie na roditelite i nivnoto zanimawe. Drugite belezi, kako {to se polot i godinata na {kol uvawe ne se poka' aa kako dovol no selektivni vo oformuvawe na percepcii te i stavovite na anketirani te lica. Dobi eni te rezultati poka' uvaat deka vo grupata na onie i spitanci {to smetaat deka u-ili{nata administracija treba ozbilno da ja sfati evaluacijata za nivnata rabota, domini raat u-enicite koi poteknuvaat od ruralni te oblasti (53,6), nasproti i spitanci te od gradski te sredi ni (46,4%). Vo odnos na nacionalnata pripadnost, odgovorite na i spitanci te Albanci se na linijata na op{tata distribucija, dodeka odgovorite na Makedoncite se skoro izedna-eni (so da odgovorile 47,6%, a so ne-52,4%). Vsu{nost, kaj Srbite se zabele' uva cvrsta opredelba za toa deka u-ili{nata administracija treba ozbilno ja ja sfati evaluacijata (94,7%), nasproti 5,3% koi smetaat deka toa ne e potrebno. Vo obrabotkata na ovi e podatoci, markantna e negovata povrzanost so obrazovani eto na roditelite na i spitanci te. Se zabele' uva eden obratno-proporcionalen odnos na stepenot na obrazovanie so afirmativnata opredelba na i spitanci te od potrebatu poseriozno da se pristapi kon evaluacijata na nastavnicite. Vo taa nasoka, mo' eme da zaklu~ime deka kaj i spitanci te ~ii roditeli imaat ponizok stepen na obrazovanie pove}e e ravi ena svesta za odgovornosta na nastavnicite. I stata slika se javuva i kaj zanimaweto na roditelite, odnosno najmnogu od i spitanci te ~ii {to roditeli se zemjodelci, rabotnici vo fabrika i nevraboteni, se izjasnile pozitivno za potrebatu u-ili{nata administracija da ja sfati ozbilno evaluacijata. Vo odnos na gradovite, pa|a vo o-i podatokot deka 100% od u-enicite od Trgovi {te imaat pozitiven stav vo odnos na toa u-ili{nata evaluacija da bide serozno sfatena od strana na u-ili{nata admnistracija. I dodeka, Gwilane i Pre{evo go sledat trendot na op{tata distribucija, vo Kumanovo se javuva eden vid na izedna-uvawe pome|u pozitivnata (57,7%) i negativnata (42,3%) opredelba za ova pra{awe.

V. Komuni kacija

11.

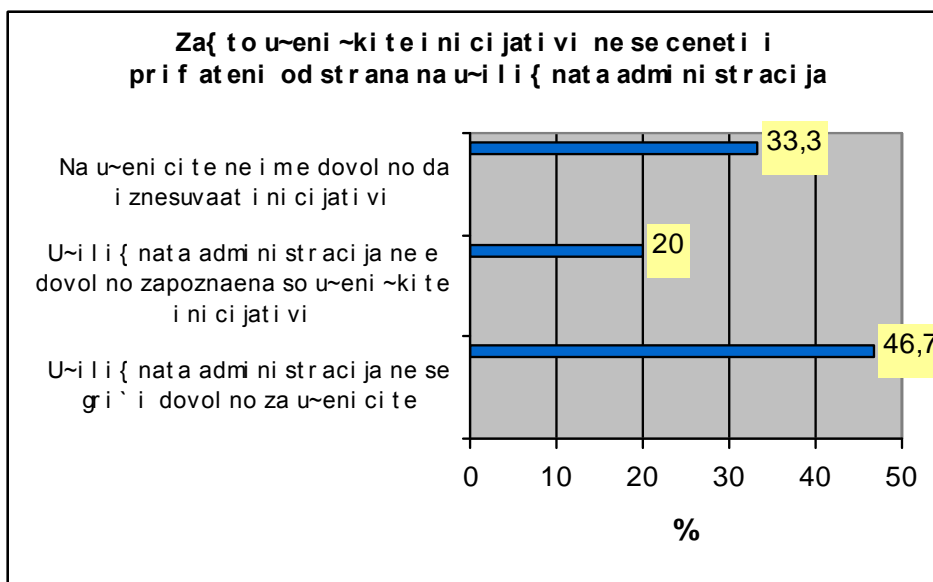
Tretiot del od pra{alnikot daje osvrt na odnosot pomeju u-enicite i u-ili{nata administracija. Kako {to e dadeno i na grafi~kiot prikaz, na pra{aweto „Dali inicijative na u-enicite se ceneti od strana na u-ili{nata administracija”, od site ispitanci 26,2% odgovorile so „Sekoga{”, najgolem broj - 55,8% so „Ponekoga{”, dodeka 18% smetaat deka toa ne se slu-uvani koga{. Analiziran po gradovi, ovoj soodnos mo' e da se vidi vo slednata tabela:

Tabela 2: I n i c i j a t i v i t e n a u - e n i c i t e s e c e n e t i o d s t r a n a n a u - i l i { n a t a a d m i n i s t r a c i j a

Grad	„Sekoga{ ”	„Ponekoga{ ”	„Ni koga{ ”
Kumanovo	22,2%	67,0%	10,8%
Gwilane	36,5%	42,7%	20,8%
Pre{evo	26,0%	50,3%	23,7%
Trgovi{te	26,2%	55,8%	18,0%

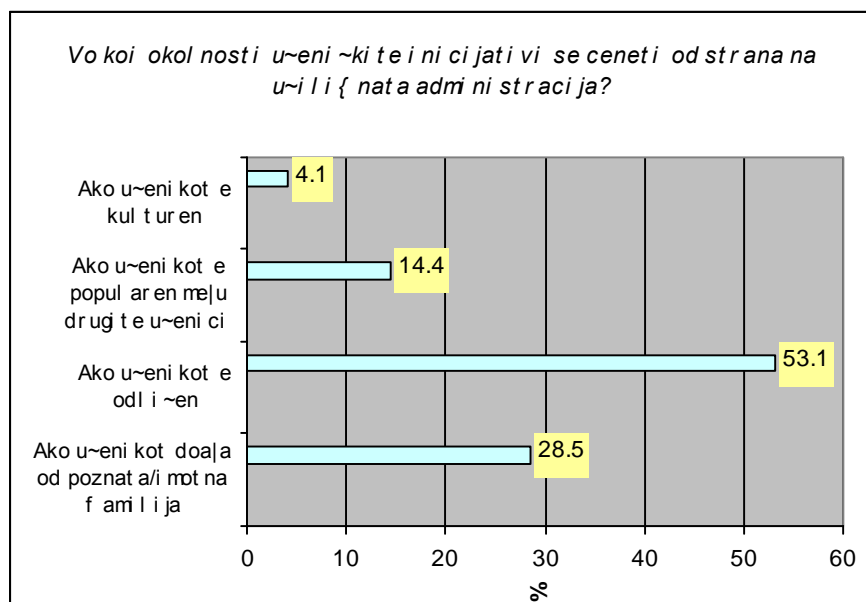
Procentot na pozitivni odgovori e pogolem kaj u-enicite od prva godina (31,4%), za razlika od onie od treta (20,7%), dodeka analizata na odgovorite soglasno vidot na u-ili{teto vo koe se sprovede ispituvaweto ne poka' a pogolemi otstupavawa od op{tata distribucija.

12.

Onie ispitanici koi izrazija negativni stav za odnosot na u-ili{nata administracija kon u-enci -krite i inicijativi, gi zapra{avme da gi poso-at pri -ini te za neadekvatni ot tretman na nivni te i inicijativi. Pri toa na anketirani te im ponudi vme tri modaliteti koi se odnesuvaa na odredeni negativni svojstva na u-ili{nata administracija. Dobi eni te rezultati poka' uvaat deka kako osnovna pri -ina za negativni ot stav na u-ili{nata administracija kon u-enci -krite i inicijativi e nedovolnata gri' a na u-ili{nata administracija za u-enci cete (46,7%), ponatamu, smetaat deka voop{tone ime dovolno na u-enci cete da i znesuvaat svoi inicijativi (33,3%) i na krajot, deka u-ili{nata administracija ne e zapoznaena so u-enci -krite i inicijativi (20,0%). So vkrstuvaweto na odgovorite so osobni te obele' ja na ispitanici te mo' at da se zabele' at karakteristi -ni trendovi na dvi' ewa na stavovite na ispitanici te. Vo odnos na godinata na {koluvawe i nacionalnata pripadnost, najgolem broj od ispitanici te od treta godina (41,7%) i ispitanici te Makedonci (66,7%) smetaat deka na u-enci cete ne ime dovolno da i znesuvaat svoi inicijativi.

13.

Vo ponat amo{ na razrabort ka na ova a -uvstvi tel na tema za odnosot na u-enci te i u-ili { nata admi ni stracija, i spi tani ci te koi se izjasni ja deka ni vni te ini cijativi se ceneti „ponekoga{ “ i „ni koga{ “ , gi zapra { avme „Vo koi okolnosti u-enci -ki te ini cijativi se ceneti od strana na u-ili { nata admi ni stracija?” Sli kata na dobi ni te odgovori poka' uva deka pove}e od pol ovi nata i spi tani ci ili 53,1% smeta at deka uspehot na u-enci kot e najgol em kri teri um vrz osnova na koj se cenat ni vni te ini cijativi t.e. ako u-enci kot e odli -en. 28,5% od ovie i spi tani ci se opredelija za prvi ot modalitet, odnosno deka u-ili { nata admi ni stracija gi cenit ini cijativate samo na onie u-enci koi doa|aat od poznata/bogata f ami l i ja, a 14,4% odgovorija deka ini cijativate se cenat ako poteknuvaat od onie u-enci koi se popul arni me|u drugi te. I socio-demografski te karakteri stiki na i spi tani ci te, vo princi p, ja potvrduvaat domi nantnosta na modalitetot “ako u-enci kot e odli -en” i isti ot intenzitet na dadeni odgovori, onaka kako { to se dadeni vo op{ tata di stri buci ja na odgovori. I zvesna zakonomernost se pojavuva vo zavi snost od obrazovani eto i zani maweto na rodi tel i te vo odnos na i spi tani ci te { to smeta at deka ni vni te ini cijativi se ceneti samo ako u-enci kot e odli -en. Ovdeka se zabel e' uva tendenci ja na namal uvawe na frekfenci jata na odgovorite za ovoj modalitet („ako u-enci kot e odli -en”) so zgol emuvaweto na st epenot na obrazovani e kaj obata rodi tel i. I vo odnos na zani maweto, samo se potvrduva i stat a konst at aci ja. Ovoj modalitet se pojavuva kako najfrekventen odgovor kaj i spi tani ci te -i i { to rodi tel i se „rabortnici vo fabri ka”, „nevraborteni ” i „zemjodel ci ”.

Zpra{ ani „Dali smetate deka ste redovno i nformirani za sekoja odluka na u-ili { nata admi ni straci ja za { kol ski te akti vnosti “ 24,6% od ispitani ci te odgovorile so „Sekoga{ “; 54,2% so „Ponekoga{ “; a 21,2% so „Ni koga{ “. Anal izirani po gradovi , odgovori te se dadeni vo tabel ata:

Tabela 3: Jas sum redovno i nformiran/a za sekoja odluka na u-ili { nata admi ni straci ja za { kol ski te akti vnosti

Grad	„Sekoga{ “	„Ponekoga{ “	„Ni koga{ “
Kumanovo	16,8%	62,7%	20,5%
Gwilane	32,3%	44,8%	22,9%
Pre{evo	30,4%	45,9%	23,8%
Trgovi {te	15,8%	76,3%	21,2%

Spored godi nata vo koja u-at , negat ivni te odgovori se pozast apeni kaj ispitani ci te od treta godina (26%), za razli ka kaj ni vni te sou- eni ci od prva (16,7), dodeka analizata na odgovori te spored vidot na u-ili {teto ne poka' a pogolemi otstapuvawa od op{ tata distri bucija, no sepak so bl aga prednost na stru- ni te u-ili { ta od 2,0% vo odnos na poziti vni te odgovori .

Kaj ova pra{ awe, vku- i tel no i pove}eto pra{ awa od ovoj del na pra{ alni kot (koj se odnesuva na odnosot pome|u u- eni ci te i u-ili { nata admi ni straci ja) e zabele' ana interesna zakoni tost. I meno, u- eni ci te -i i rodi tel i se so poni zok ste pen na obrazovani e (nezavr{ eno osnovno ili samo osnovno obrazovani e), odnosno, -i ja profesija bara pomal ste pen na kvali fikuvanost (zemjodel ci , fizi -ki rabotni ci i sl.) i maat zna- i tel no popoziti vna percepci ja za demokratskata organi ziranost na ni vni te u-ili { ta. I li so drugi zborovi , pogolem broj od ovie ispitani ci smetaat deka ni vni te u-ili { ta go i maat neophodni ot ste pen na otvorenost kon ni vni te i ni ci jat i vi , za razli ka od ni vni te sou- eni ci -i i rodi tel i

se so univerzitetko obrazovane, odnosno se pokvalifikovani
rabo tni ci (Iekari , profesori i sl.)¹.

15.

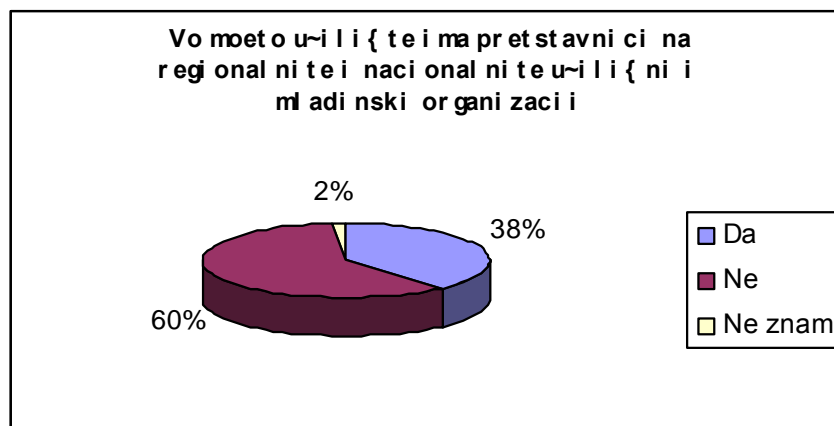

General no, mnozi nst voto od i spi tani ci te i maat po zi ti ven stav za toa dali u-eni ci te i u-ili { nata admi ni straci ja dobro sor abot uvaat , pa taka so „Da” na ova pra { awe od govori le 59,8% od niv , a ovoj procent e zna-itel no pogolem kaj u-eni ci te od prva godi na (67,4%), naspro ti onie od treta (51,7%). I vo ovoj del , sredni te stru-ni u-ili { ta se okarakterizirani kako pootvoren i za sor abot ka so u-eni ci te, pa taka po zi ti ven od govor dal e 63,8% od i spi tani ci te kaj niv , dodeka kaj gi mnazijal ci te ovoj procent iznesuva 53,8%. Po gradovi , po zi ti vni te od govori se dvi ' at od 55,1% vo Kumanovo; 56,9% vo Pre { evo; 63,2% vo Trgovi { te; do 72,9% vo Gwilane. Za odnsot pome|u perpecijata na u-eni ci te za ova pra { awe so obrazovani eto i profesijata na ni vni te rodi tel i , mo' eme da go i zvedeme isti ot zakl u-ok kako i kaj pra { aweto pod br. 14. I meno, i spi tani ci te -ii rodi tel i se zemjodel ci , odnsot rabo tni ci , ili pak i maat ponizok stepen na obrazovani e i maat podobro mi slewe na sor abot kata na u-ili { nata admi ni straci ja so ni v. Ako se sporedat po zi ti vni te od govori kaj i spi tani ci te koi se i zjasni le kako Makedonci (koi se rel at i vno vosoki , odnsot 64%), so faktot { to po zi ti vni te od govori na ni vo na Kumanovo se pomali (56%), mo' e da se zakl u-ideka ovoj problem e pozastapen kaj al banski te paralelki vo Kumanovo (odnsot procentot na po zi ti vni od govori kaj ovi e i spi tani ci e pod 50%).

G. Regi onal ni i naci onal ni u-ili { ni organi zaci i

¹ Ova a zakoni tost e potvrdena preku anali za na stepenot na obrazovani e, odnsot kval i fi kuvanost i kaj dvata rodi tel a.

16.

Na pra{aweto dali vo nivnoto u-ili { te i ma pretstavni ci na regional ni te, odnosno nacional ni te ml adi nski organi zaci i, po gradovi, u-enci te gi dal e sl edni te odgovori :

Tabela 4: Vo moeto u-ili { te i ma pretstavni ci na regional ni te i nacional ni te u-ili { ni i ml adi nski organi zaci i (po gradovi):

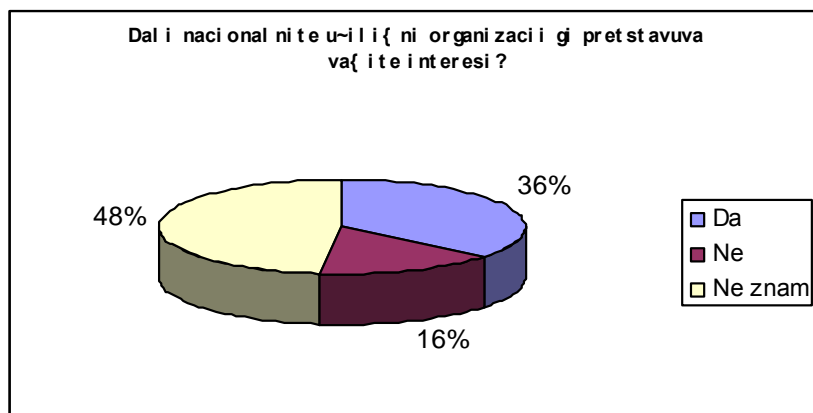
Grad	„Da”	„Ne”	„Neznam”
Kumanovo	35,1%	64,9%	/
Gwilane	62,5%	36,5%	1%
Pre{evo	33,1%	62,4%	4,4%
Trgovi { te	18,4%	81,6%	/

Zna-itelno povi soki ot procent na poziti vni odgovori kaj i spi tanci te od Gwilane (vo odnos na oni e od drugi te gradovi) mo' e da se protol kuva so faktot deka izmi nati ot peri od, vo ovoj grad, no i na Kosovo voop{ to, dojde do povi soka koncentracija na me|unardni organi zaci i koi rabotat so ml adi lu|e, implemendi raj}i proekti (me|u drugoto i) od obl asta na ml adi nskoto u-estvo. Doponi tel no, ovoj pristap be{ e poddr' an i od administracijata na UNMI K. Vo drugi te gradovi od GPKT regi onot, procentot na poziti vni odgovori e zna-itelno pomal, { to povtorno vodi do zaklu-okot deka pogol emi te organi zaci i gl avno se koncentri rani vo gl avni te gradovi. Gol emoto izdojuvawe na Trgovi { te (so samo 18,4%) najvero|atno se dol' i na faktot deka se raboti za najmal i ot grad vo ovoj regi on.

Spored vidot na u-ili { teto, pretstavni ci te na regional ni te ili nacional ni ml adi nski organi zaci i se pove}e prisutni vo Gimnazi i te (42,7%), nasproti stru-ni te u-ili { ta (35,5%). Sepak i pokraj vakvi ot soodnos, u-enci te od stru-ni te u-ili { ta imaat popoziti vna percepcija za otvorenosta na ovie u-ili { ta kon ni vni te i ni cijati vi i voop{ to sorabotkata koja ja stvaruvaat so admi ni stracijata. Ova ne vodi kon dva mo' ni zaklu-oka, ili deka vo gimnazi i te od regi onot ne se sprovedeni proekti koi bi go dale vistinski ot efekt, ili pak deka vakvi te i ni cijati vi od

mladinski te organizacii (i NVO sektorot voop{to) ne na{le na soodvetna poddr{ka kaj u-ili{nata administracija vo gimnaziite.

17.

Edna od bitnite pretpostavki za aktivno vkluvawe na u-enicite vo regionalnite i nacionalnite u-ili{ni organizacii e nivnata informiranost za na-inot na funkciionirawe na ovie organizacii. Vo taasmisla, za onie ispitanici koi se izjasnile deka imaat pretstavnicina ovie organizacii vo nivnite u-ili{ta, sleduvaa nekolku pra{awa, so koi sakavme da ja dobie me nivnata slika za pozicijata i ulogata na ovie organizacii vo zastapuvaweto na nivnite interesi i na-inot na nivnoto funkciionirawe.

Na pra{aweto „Dali nacionalnite u-ili{ni organizacii gi predstavuvaat va{ite interesi?“ 47,9% odgovorile „ne znam“, 35,9% se izjasnile afirmativno, a 16,1% negativno. Od dobi enite odgovori, mo' e da se zaklu-i deka skoro polovina od ispitanicite ne se zapoznaeni so rabotata na ovie organizacii. Poradi toa tie nemaat izgradeno stav za efiksnosta na nivnoto dejstvuvawe, odnosno ne se vo sostojba da go ocenat nivnata aktivnost i vlijanie vrz ostvaruvaweto na u-eni-kite interesi. Od druga strana, mo' eme da pretpostavime deka nacionalnite u-ili{ni organizacii ne bile vo dovolna mera otvoreni i povrzani so u-enicite i ponatamu, deka tokmu ovie organizacii ne se potvrdile vo praktikata kako edna od pozna-ajnite forme preku koi se izrazuvaat i razre{uvaat osnovnite interesi i potrebi na u-enicite. Vo pogled na nacionalna pripadnost na ispitanicite, odgovorite na Albancite ne odstapuvaa vo odnos na op{tata distribucija. Kaj Srbite najmnogu preovladuva pozitivno raspolo'enie (43,6%) vo pogled na zastapenosta na nivnite interesi od strana na ovie organizacii, dodeka kaj Makedoncite preovladuva indiferentnost, izrazen preku modalitetot „ne znam“ (73,9%). Vo odnos na pripadnosta po oddelni gradovi vo koi be{e sprovedeno istra' uvaweto, odgovorite na ispitanicite od Gvilane i Trgovi{te odstapuvaa od op{tata slika na odgovori. Tie voglavno se izjasnile deka nacionalnite u-ili{ni organizacii zastapuvaa nivnite interesi, dodeka vo ostanatite gradovi

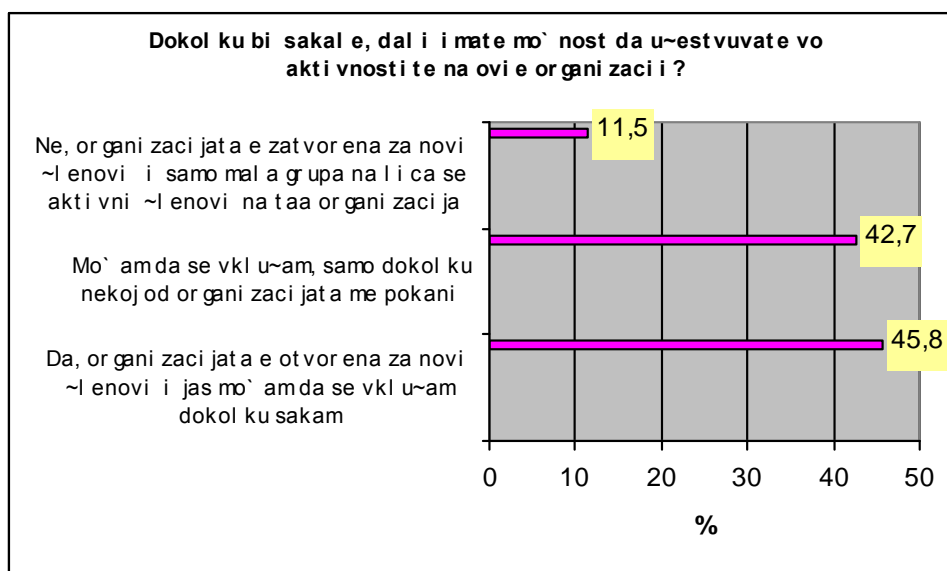
(Kumanovo i Preševo) se dobiva istata slika od opštata distri bicija.

18.

Slednoto pra{awe povrzano so naci onalni te u-ili {ni organizacii glase{e: „Dali ~lenovi te na ovie organizacii se demokratski izbrani?“. I na ova pra{awe se javuva sli-na slika kako na prethodnoto, odnosno najgolem broj od ispitanci te se izjasni le deka ne znaat (67,7%) na koj na-in se izbrani ~lenovi te vo tie organizacii, ponatamu 20,8% se izjasni le deka ~lenovi te se izbrani na demokratski na-in, a ostanati te 11,5% smetaat deka tie ne se izbrani na demokratski na-in. Gledano spored polot, ma{ki te ispitanci pove}e se izjasni le za demokratski ot na-in na izbor na nivni te predstavnici (30,5%), vo odnos na 'enski te ispitanci (16,5%), ~ii {to pogledi se poskepti ~ni vo odnos na demokratski ot na-in na izbor. Bitno e, ponatamu, da se istakne deka ispitanci te ~ii roditeli imaat ponizok stepen na obrazovane pove}e go zastapuvaat stavot deka nivni te prestavnici se izbrani na demokratski na-in.

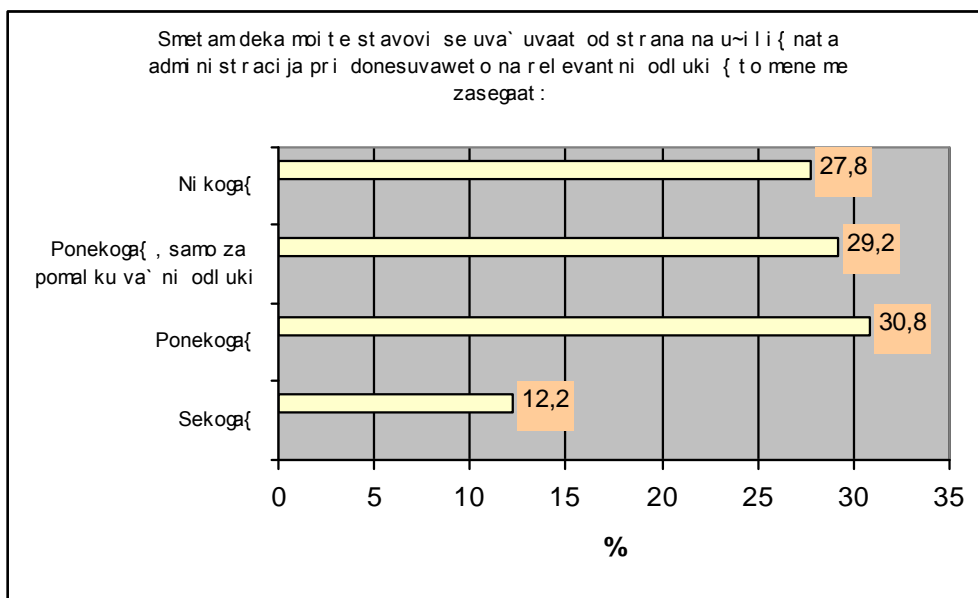
19.

I najposle, na anketirani te lica im be{e postaveno pra{aweto preku koe treba{e da se dobijate soznani ja za ni vnata mo`nost da dobijate aktivna uloga vo ovie organizacii. Pra{aweto be{e postaveno na sledni ov na-in: „Dokol ku bi sakale, dali imate mo`nost da u-estvuvate vo aktivnostite na ovie organizacii?“ Najgol emi ot broj na ispitanci i zrazi ja poziti ven stav vo odnos na ova pra{awe (45,8%) i odgovori ja deka organizacijata e otvorena za novi ~lenovi i mo`at da se vkl-u-at dokol ku sakaat. Procentual no nepomale i brojot na onie koi smetaat deka mo`at da se vkl-u-at, samo dokol ku organizacijata gi pokani (42,7%) i na krajot, ne e za zanemaruvawe i brojot na onie ispitanci koi smetaat deka organizacijata e zatvorena za novi ~lenovi i deka samo mala grupa na ~lenovi mo`at da se vkl-u-at (11,5%). Rezul tati te poka' uvaat na edna poziti vna tendencija vo raspolo' enijata na u-enici te vo odnos na otvorenosta na ova organizacija kon novi ~lenovi. Za analizata na odgovorite smetame deka e osobeno zna-ajno da se sogleda strukturata na ispitanci te spored posebni te bel ezi. Vo odnos na pol ot, godinata na {kol uvawe i nacional nat a pri padnost izvesno otstupuvawe se javuva kaj pri padnici te na ma{ki ot pol (54,2%), u-enici te vo prva godina na {kol uvawe (50,5%), ispitanci te Srbi (51,3%) i ispitanci te od Gwiline (50,0%) i Trgovi {te (100,0%), kade najgol emi ot broj od ni v smetaat deka mo`at da se vkl-u-at vo organizacijata samo dokol ku bi dat pokaneti.

D. Tvoet ovl i janie

20.

Prvoto pra{awe na delot od pra{alni kot posveten na vlijani eto {to u-enicite goimaat vrz procesot na donesuvawena odlukite od strana na u-ili{ nata administracija, dade zagri`uva-ki rezultati. Taka, na pra{aweto „Smetam deka moite stavovi i mislewa se uva`uvaat od strana na u-ili{ nata administracija pri donesuvaweto na relevantni odluki { to mene me zasegaat”, 12,2% od ispitanicite dade pozitiven odgovor; 23,7% odgovorile so „Ponekoga{”; 29,2% odgovorile „Ponekoga{, no samo za pomalku va`nite odluki”, a 27,8% odgovorile negativno. Po gradovi, ovoj soodnos e daden vo tabelata:

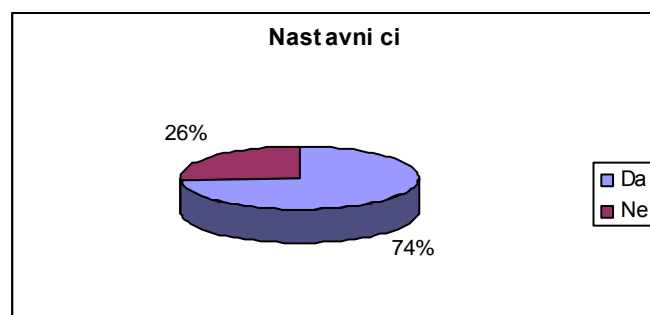
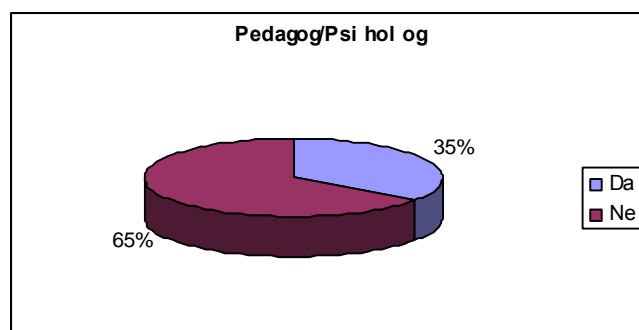
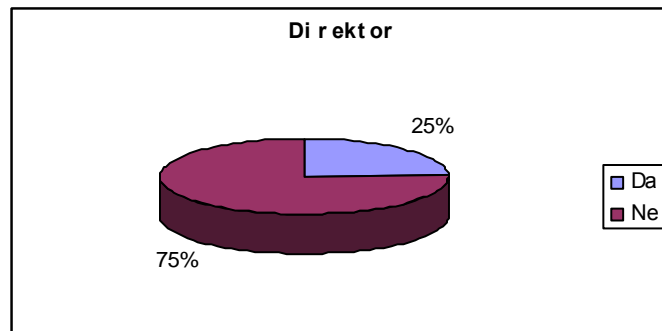
Tabela 5: Smetam deka moite stavovi i mislewa se uva`uvaat od strana na u-ili{ nata administracija pri donesuvaweto na relevantni odluki { to mene me zasegaat

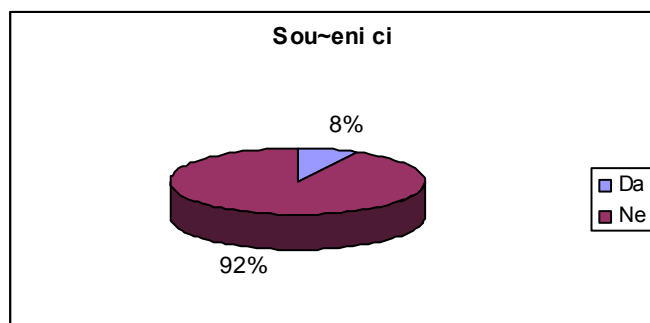
GRAD	„Sekoga{ ”	„Ponekoga{ ”	„...samo za pomalku va`nite odluki ”	„Ni koga{ ”
Kumanovo	11,9%	29,7%	30,3%	28,1%
Gwilane	15,6%	39,6%	21,9%	22,9%
Pre{evo	12,2%	28,7%	25,4%	33,7%
Trgovi{te	5,3%	23,7%	60,5%	10,5%

Razlikata vo odgovorite zavisi i od polot na ispitanicite. Taka, pove}e negativni odgovori se zabele`uvaat kaj devojkite (29,1%), za razlika od mom-iwata (26,1%). Razli~na struktura na odgovori imame i kaj u-enicite od treta godina koi vo 35,5% od slu-ai te odgovorile negativno, za razlika od istite od prva godina so 20,5% odgovori so „Ni koga{”. Analizata sporedvi dot na u-ili{ tata nepoka`a pogolemi otstupuvawa od op{tata distribucija, no sepak so nekolku procentna prednost na stru-nite u-ili{ta vo odnos na pozitivnite odgovori. Povtorno, i kaj ova pra{awe mo`e da se utvrdi zakonitosta spored koja u-enicite ~ii roditeli se so

povi sok stepen na kvalifikovanost (kako vo odnos na obrazovani eto, taka i vo odnos na vidot na profesionalnata opredelba) i maat zna-itelno pogolem broj na negativni odgovori. Ova ne vodi kon zaklu-okot za zna-eweto na socijalnata sredi na za na{ite sfa}awa pravoto da go iska' eme svoeto mislewe i da vli jaeme na procesi te na donesuvawe odl uki .

21. Mo` am otvoreno da zboruvam za svoi te idej , problemi so sledni te subjekti od moeto u-ili { te:

Ponatu, za da ja vi di me otvorenosta na u~eni ci te t.e. na ni vni te stavovi , i dei i probl emi kon od del ni subjekti vo ni vnata u~ili { na sredi na, i spi tanci te gi zamol i vme da se i zjasnat za sl edni ot stav „Mo` am otvoreno da zboruvam za svoi te i dei , probl emi so sl edni te subjekti od moeto u~ili { te”, a vo tabel ata sl eduvaat dobi eni te rezult ati :

Tabela 6: Mo' am otvoreno da zboruvam za svoi te i dei , probl emi so sl edni te subjekti od moeto u~ili { te

Subjekti vo u~ili { teto	Da	Ne	Vkupno
Di rektor	24,8	75,2	100,0
Pedagog/psi hol og	35,0	65,0	100,0
Nast avni k	73,6	26,4	100,0

I sklu~itel no domi ni ra najgol ema doverba na u~eni ci te kon ni vni te nast avni ci (73,6%). Naredni ot subjekt so koj i spi tanci te mo' at otvoreno da zboruvaat e pedagogot , odnosno psi hol ogot vo u~ili { teto (35,0%). Vakvi ot raspored na ocenki te za doverba, odnosno bliskost na u~eni ci te so od del ni te subjekti vo u~ili { teto se o~ekuva{ e i samo pretstavuva logi ~en redosled na vremeto pominato na tie subjekti so u~eni ci te i stepenot na neposredna komuni kacija me|u ni v. Taka, u~eni ci te najmnogu vreme pomi nuvaat so svoi te nast avni ci , se sozdava pogol ema bl i skost me|u ni vi ti e se najmnogu zapoznaeni so si te probl emi , i dei i stavovi na u~eni ci te. Sl eduvaat pedagogot i psi hol ogot , ~i ja dol ' nost e da se gri ' at za komuni kacij ata so u~eni ci te i podobro da gi sogl eduvaat ni vni te potrebi . Na krajot doa|a di rektorot (24,8%), koj se nao|a na vrvot od ova hierarhi ska postavenost i e najoddale~en od sekojdnevna komuni kacija so u~eni ci te.

Vo odnos na dobi eni te odgovori vo od del ni te gradovi se zabel e' uva pozna~ajno ot st apuvawe vo odnos na otvorenosta na u~eni ci te kon pedagogot /psi hol ogot od ni vnoto u~ili { te.

Tabela 7: Mo' am otvoreno da zboruvam za svoi te i dei , probl emi so pedagogot /psi hol ogot vo moeto u~ili { te (po gradovi)

Grad	Da	Ne	Vkupno
			vo %

Kumanovo	41,1	58,9	100,0
Gwilane	39,6	60,4	100,0
Pre{evo	17,7	82,3	100,0
Trgovit{e	76,3	23,7	100,0

Mo' eme da konstati rame deka i spitani cite od Trgovit{e (76,3%) imaat pozitivna percepcija vo odnos na nivnata sorabotka i komunikacija so pedagogot, odnosno psihologot od nivnoto u-ilit{e. Skoro polovina od i spitani cite od Kumanovo (41,1%) se izjasnile deka imaat otvorena sorabotka so pedagogot i psihologot, a sli-na slika se dobiva i vo Gwilane (39,6%). Vo Pre{evo se javuva sosema sprotivna percepcija za odnosot me|u u-enicite i pedagogot. Imeno, samo 17,7% od i spitani cite vo ovoj grad se izjasnile deka mo' at otvoreno da zboruvaat so pedagogot vo nivnoto u-ilit{e.

\. Donesuvawe na odluki

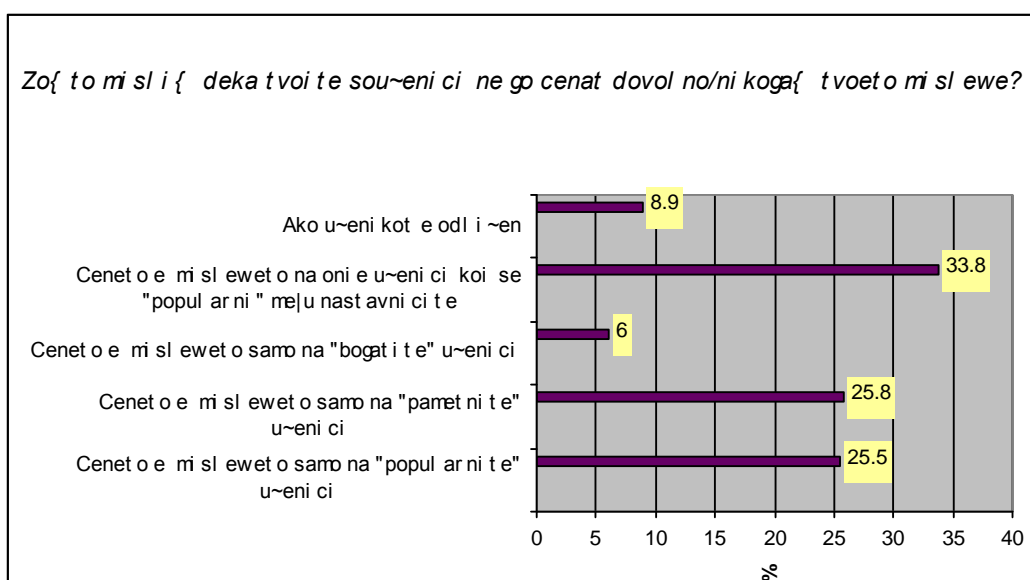
22.

[estiot del na pra{alni ot se osvrna na odnosit e me|u samite u-eni ci i procesot na nosewe na odluki vo samite u-ilit{nitela, so cel da utvrdi dali postoi di skrmnacija pome|u u-enicite. Taka, na prvoto pra{we od ovoj del (i naku pod broj 22) koe gl ase{ e: „Moi te sou-eni ci go po-ituvaat moeto mi sl ewe vo odnos na pra{ awata povrzani so u-ilit{eto”, ja dobi vme slednata op{tadi stricija: „Sekoga{” - 39,6%; „Ponekoga{” - 55,2% i „Ni koga{” so 5,2% odgovori od i spitani cite. Po gradovi , odgovorite ot skokuvaat vo Kumanovo (so 33,0% pozitivni odgovori), za razlika od ostanatite tri grada koi vo proseki maat izedna-eni rezultati (so okolu 43% odgovori so „Sekoga{”). Po ova konkretno pra{awe, ne bea zabele' ani zna-itelni odstapuvawa kaj i spitani cite spored polot, odnosno mesto na 'iveewe (grad ili selo). Pogolem broj

pozitivni odgovori postojat kaj u-enci te od prva godina (44,2%) vo odnos na one od treta (34,7%), kako i kaj u-enci te od gimnazijske te paralelki (so 44,2%), za razlika od ni vni te vrsnici od stru-ni te u-ili{ta so 36,5% pozitivni odgovori. Utrdenata zakonitost kaj prethodni te grupi pra{awa vo odnos na obrazovani eto i profesijata na roditelite, vo ovoj del od pra{alni ot ne mo' e da se potvrdi. Naprotiv, pozitivni te odgovori se za nijansa pove}e prisutni kaj u-enci te -ii roditeli imaat povi sok stepen na obrazovani e, odnosno pove}e platena rabota, {to ne doveduva do zaklu-okot deka se pak postoji diskriminacija kaj sami te u-enci vo odnos na socijalnata sredi na od koja poteknuvaat .

23.

U{te edna di menzi ja vo istra' uvaweto na donesuvaweto na odl uki vo u-ili{teto, pretstavuva i sogleduvaweto na odnosot me|u u-enci te i ni vnata me|usebna sorabotka.

Na pra{aweto koe gl ase{e: „Zo{to mi sl i { deka tvoje sou-enci ne go cenat dovol no/ni koga{ tvoeto mi sl ewe?“, od rezultatite proi zleze deka najgol em e brojot na one u-enci (33,8%) koi veruvaat deka vo u-ili{teto najmnogu se cenat mi sl ewata samo na one u-enci koi se popul arni me|u nastavni ci te. Po ni v, doa|aat one koi smetaat deka ceneto e samo mi sl eweto na „pametni te“ (25,8%) i „popul arni te“ (25,5%) u-enci . I nteresene ponatamu faktot {to 8,9% od u-enci te se izjasni le deka u-enci te go cenat mi sl eweto na odl i -ni te u-enci . Odgovorite na ma{ki te ispitanci se razlikuvaat od op{tata distribucija, so toa {to kaj ova referentna grupa najfrefkenten odgovor e deka e ceneto mi sl eweto samo na pametni te u-enci (33,6%). Ponatamu, otstupuvawa se javuvaat vo odnos na vidot na u-ili{teto vo koe u-at ispitanci te. I meno, kaj ispitanci te od gimnazi i te pove}e domini rastavot deka se ceni mi sl eweto samo na odl i -ni te u-enci

(16,2%), vo odnos na ispitaničite od tehničite učilnice, kaj koi ovoj odgovor je najmal ku zastapen (4,7%). Analizirajmo odgovore oddelno spored gradovite, mo' e da se zabeleži odstopuvawe vo odgovore na ispitaničite od Gvilane i Trgovice. Taka, 45,5% od ispitaničite od Gvilane se opredelile za вториот modalitet („ceno e misleto samo na pametnite učnici“), a 52,4% od Trgovice smetaat deka se cenimisleto samo na „popularnite učnici“.

24.

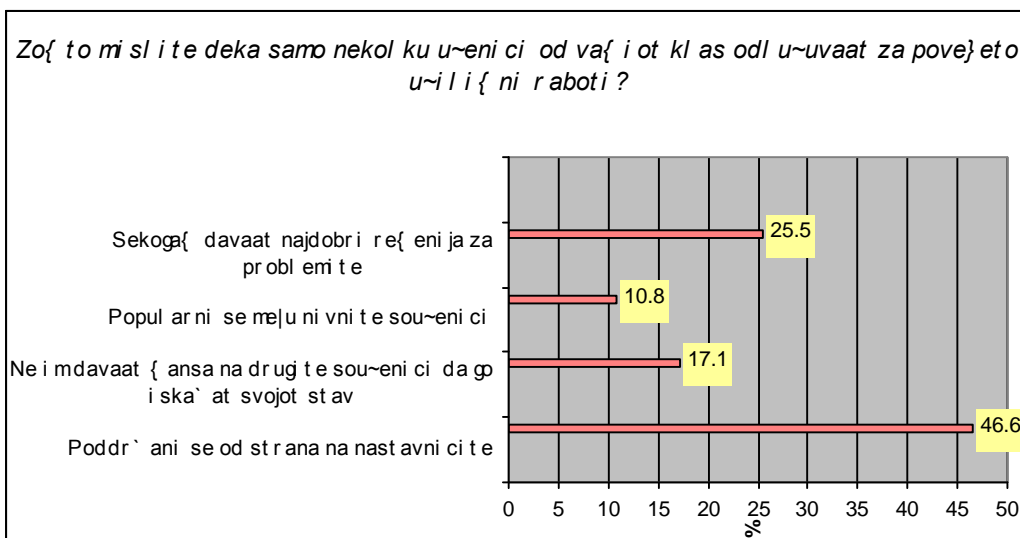
Na tvrdeweto „Sekoja odluka koja se odnesuva na učilniceto e donesena od samo nekol kumina učnici“, 40,8% odgovorile so „Da“, nsproti 59,2% od oni koi odgovorile so „Ne“. Pozitivno na ova prašawe se izjasnile i pogolem broj od učnicite vo stranicite učilnice (43,2%), nsproti onie od gimnaziite (so 37,2%). Isto taka, pove}e učnici od prva godina go delat stavot za neednakvost pomeju samite niv koga e vo prašawe odluvawe za rabotite koi gi zasegaat (44,2%), dodeka ova brojka kaj onie od treta godina iznesuva 37,2%.

Po gradovi, najmal broj pozitivni odgovori ima vo Preševo 28,7%, vo Trgovice toj procent iznesuva 42,1%; vo Kumanovo 44,3%, dodeka vo Gvilane - 56,3%, što za-uduva so oglend na faktot deka ispitaničite od ovoj grad ima najmnogu pozitivni odgovori na prašawata koi se odnesuvaa na prisutnosta na pretstavnici od nivnite učilnice vo različni mladinski organizacii koi treba da gi zastapuvaa nivnite interesi. Ovoj podatok bi trebal da gi alarmira tokmu takvite organizacii deka verovatno ne se dovolno inkluzivni i transparentni vo nivnata rabota.

Blaga razlika vo odnos na stavovite po ova prašawe postoi kaj učnicite koi se od ruralnite sredini (so 43,2% pozitivni odgovori), nsproti onie koi liveat vo gradovite (38,8%), dodeka spored polot, takvi razliki ne se zabeležani. Istiot komentar kako od prašaweto pod br. 22 mo' e da se napravi ituka so toa što disproporcijata vo tvrdewata e ušte pogolema. Imeno, kolku e ponižok socijalniot status na roditelite (stepenot na obrazovane, odnosno vidot na profesijata), tolku e poizrazen

stavot deka va' ni te odluki gi nosi mala grupa na u-enci, dodeka ostanati te se iskl u-eni. Na primer, pozitivno na ova pra{awe odgovorile duri 76,9% od u-encite -ij tatko nema zavr{eno osnovno obrazovanje, dodeka toj procent kaj onie u-enci -ij tatko e so uni verzi tet sko obrazovani e i znesuva 33,3%. Razli kato vo ovoj slu-aj e o-igledna i istata mo' e da se zabele' i i analiziraj}i gi odgovorite spored stepenot na obrazovanie na majkata, kako i vidot na profesijata kaja dvata roditela. Rezultatite na ova i voop{to na site pra{awa od ovoj del (pra{awe 22 do 25), poka`uva deka di skrimi nacijata vo zavistosnot od socijalniot status e iskl u-itelno prisutna kaj samite sou-enci i vli jae na na-iot na koj tie samite se organi ziraat.

25.

Mo'ebi odnosot me|u u-encite pretstavuva eden od najsenzibilni te indikatori za sozdavaweto na dobra u-ili {na klima i sproveduvawe na u-ili {na demokratija. Za da dobieme pocelosna slika za ovoj problem, onaa grupa na u-enci {to smetaat deka samo samo nekol ku ni vni sou-enci donesuvaat relevantni odluki }e pobarame da se izjasni za pri-inite za vakvata sostojba. Na pra{aweto „Zo{to mislite deka samo nekol ku u-enci od va{iot klas odl u-uvaaat za pove}eto u-ili {ni raboti?“, dominira (46,6%) odgovorot deka tie u-enci se poddr`ani od strana na nastavnici te, a samo 25,5% smetaat deka tie odl u-uvaaat zatoa {to davaat najdobri re{eni ja za probl emi te. Sleduvaat onie koi smetaat deka ne im se dava {ansa na drugi te u-enci da go iska`at svojot stav (17,1%) i 10,8% koi smetaat deka tie u-enci odl u-uvaaat zatoa {to se „popul arni“ me|u ni vni te sou-enci. Vrz osnova na obrabotkata na podatocite mo'eme da zaklu-ime za determiniranosta na odgovorite od odredeni socio-demografski obele'ja na ispitanicite. Od vkl u-ente nezavisni vari jabli vo istra' uvaweto, najzna-ajni razli ki vo preferencijata na

modalitetite ima{e vo zavisnost od nacionalnosta, obrazovani eto i zanimaweto na roditelite i vidot na u-ili{te vo koe u-at i spitanicite.

Tabela 8: Za{to misli{ deka samo nekol kumi na sou-enici od tvojot klas odl u-uvaat za pove}eto u-ili{ni raboti? (spored nacionalnost) vo %

Nacionalnost	Poddr'ani se od strana na nastavnici te	Ne im davaat {ansa na drugi te sou-enici da go iska' at svojot stav	Popularni se meju ni vni te sou-enici	Skoa{davaat najdobri re{enija za probl emi te	Vkupno
Makedonci	55,6	29,6	14,8	/	100,0
Albanci	50,4	14,1	10,7	24,8	100,0
Srbi	30,8	19,2	7,7	42,3	100,0
Romi	100,0	/	/	/	100,0
Turci	50,0	/	50,0	/	100,0

I vo ovoj slu-aj, nacionalnata pripadnost na i spitanicite vl ijae{e vrz preferencijata na modalitetite. Od tabelata mo' e da se zabele' at izvesni ot stapuvawa kaj i spitanicite Makedonci i i spitanicite Srbi. Vo taa nasoka, Makedonci te voop{to ne smetaat deka taa mala grupa na u-enici dava najdobri re{enija za probl emi te, naprotiv, spored pove}e od polovinata i spitanicite donesuvaat odluki zatoa {to se poddr'ani od strana na nastavnici te (55,6%). Sosema sprotivna slika se ocrtuva kaj i spitanicite Srbi spored koi, tie u-enici davaat najdobri re{enija za probl emi te (42,3%).

Ponatamu, zemaj}i go vo predvid obrazovani eto na roditelite na i spitanicite, mo' e da se zabele' i deka onie u-enici -ii{to roditeli i maat vi {o i vi soko obrazovane najmal ku smetaat deka mal kumi nata u-enici odl u-uvaat zatoa {to i maat poddr{ka od strana na nastavnici te.

Vkrstenite rezultati od ova pra{awe so zanimaweto na roditelite, vo nekoja nasoka gi potvrduvaat rezultatite od prethodnoto vkrstuvawe so nivnoto obrazovane. I meno, ako se zadr'ime na prvot modalitet („poddr'ani se od strana na nastavnici te”), koj{to domini r{e vo op{tata distri bucija, se zabele' uva trend na domini cija na ooj odgovor kaj oni e i spitanici -ii{to roditeli se zemjodelci, rabotat vo fabrika ili se nevraboteni.

Vo odnos na vidot na u-ili{teto vo koe u-at i spitanicite, u-enici te od gi mnazi ja najmnogu se i zjasni le deka mal kute u-enici koi{to nosat odluki, navistina davaat najdobri re{enija za probl emi te (33,8%).

Vo prodol'eni e sleduva pri kaz na odgovorite spored pripadnosta na i spitanicite na gradovite vo koi se vr{e{e i stra' uvaweto.

Tabela 9: Zašto misliš deka samo nekolkumi na sou-enici od tvojojot kl asodlu-uvaat za pove}etou-ili { ni raboti? (spored gradovi)

Grad	Poddr' ani se od strana na nastavnici te	Ne im davaat {ansa na drugi te sou-enici da go iska' at svojot stav	Popul arni se meju ni vni te sou-enici	Sekoa{ davaat najdobri re{ enija za problemi te	Vkupno
Kumanovo	57,5	7,5	12,5	22,5	100,0
Gwiline	39,4	16,9	9,9	33,8	100,0
Pre{evo	46,9	30,6	8,2	14,3	100,0
Trgovici te	47,7	11,4	13,6	27,3	100,0

E. U-ili { no lobi rawe

26.

Posledniot del od pra{alnikot se osvrna na eventualni te politi ~ki lobi rawa vo samoto u-ili { te, kako od nastavnici te, taka i od treti lica. Na direktoto pra{awe „Dali nekoj od va{ ite nastavnici iska` al otvoren politi ~ki stav za vreme na nastavata?“, so „Da“ odgovorile visoki 38,6% od ispitani ci te. Od niv, pomal broj se u-enici od prva godina 33,3%, dodeka procentot na ispitani ci te od treta godina koi na ova pra{awe odgovorile pozitivno e zna-itelno povi sok i i znesuva 44,2%. Ovoj podatok i ne treba da za-uduva so ogl ed na faktot deka u-enici te vo treta i ~etvrta godina se ve}e pol noletni i imaat pravo na glas na izborite, pa ottuka i se „popodlo' ni“ na politi ~ki lobi rawa vo nivnoto u-ili { te. Sporedeno so u-ili { ta, zna-itelno povi sok stepen na politi ~ko lobi rawe zabele' ale

u-enci te od gimnaziite (47,7%), za razlika od one od stru-ni te u-ili{ta koi na ova pra{awe so „Da” odgovorile vo 32,6% od slu-ai te.

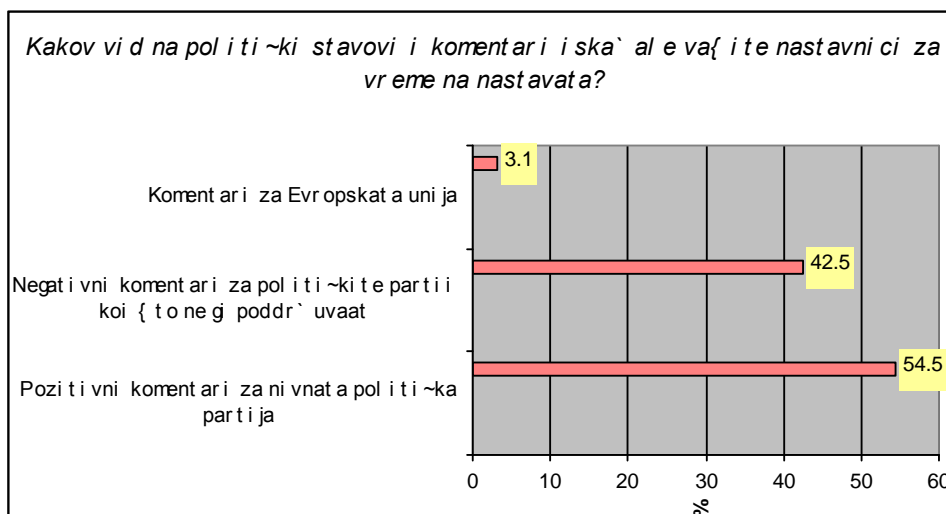
Analizirano po gradovi, najvisok procent na politi-ko vlijanie na nastavata zabele'ale ispitanici te od Gwilane - duri 53,1%; odnosno Pre{evo - so 42,5%, fakt koj samo ja iliustriira politi-kata tenzi-nost vo ovi e dva grada. Ponatamu sleduvaat Kumanovo (so 32,4% pozitivni odgovori), odnosno Trgovi {te, kade na ova pra{awe pozitivno se 13,2% od u-enci te.

27.

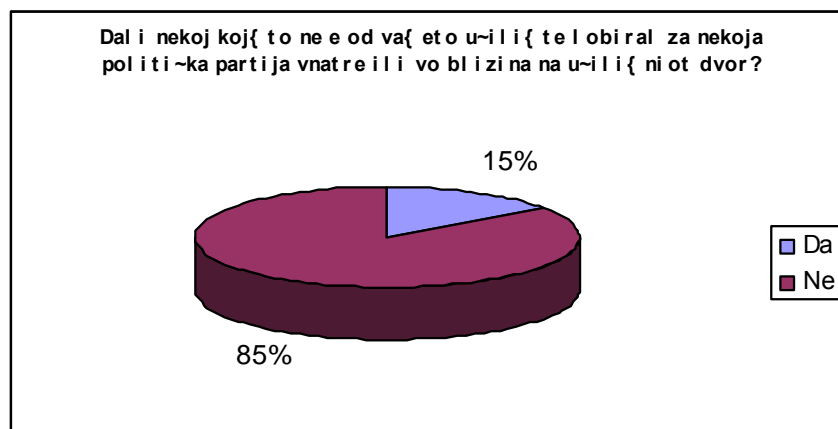

Osven globalnata konstatacija deka nastavnicite za vreme na svojata nastava navistina iska'ale otvoren politi-ki stav, sakavme da doznaeme kol ku -esto se slu-uva toa i kakvi vidovi na politi-ki komentari tie davaat. Dominira brojot na ispitanici koi velat deka toa se slu-ilo edna{ do dva pati (60,1%), a potoa sleduvaat one koi tvrdat deka toa se slu-ilo pet i pove}e pati za vreme na nastavata (20,2%) i na krajot one vo sredina, koi ka'ale deka toa e naj-esto 3-4 pati (19,7%). Interesno e da se zabele'ibal g trend na op|awe vo intenzitetot na davawe otvoreni politi-ki stavovi za vreme na nastavata kaj dve referentni grupi, itoa kaj albancite i ispitanici te {to u-at vo gimnazija, odnosno kaj niv najmnogu dominira modalitetot deka toa se slu-ilo edna{ do dva pati, a najmal ku pet i pove}e pati.

28.

Druga di menzi ja vo obrabot uvawet o na ovoj probl em be{ e vi dot na pol i ti ~ki te komentari {to nastavni ci te gi i ska`al e za vr eme na svojata nastava. Ovde odgovori te bea skoro ednakvi , odnosno 54,4% se izjasni le deka nastavni ci te naj-esto davaat poziti vni komentari za ni vnata pol i ti ~ka parti ja, sproti vno na 42,5% koi odgovori le deka toa se naj-esto negativni komentari za partii te {to ne gi poddr`uvaat. Vo ova op{tata slika na odgovori se zabele`uva i mal procent od 3,1% na ispitanci koi velat deka komentari te na nastavnicite se naj-esto pozitivni ili negativni stavovi za Evropskata Unija. Vo odnos na pol ot, kaj ma{kite ispitanci najmnogu e zastapen odgovorot za negativni te komentari na nastavnicite (55,7%), za razlika od `enski te ispitanci koi go sledat trendot na op{tata distribucija. Otstupavawe se poka`a i vo odnos na vidot na u-ili{teto vo koe ispitanicite u-at, kade odgovorite na gimnazijalci te se podeleni vo odnos na vidot na kometari te na nastavnicite, negativni te komentari (49,5%), nasproti poziti vni te (48,4%) dodeka vo odgovorite na ispitanicite od tehni ~kite u-ili{ta preovladuvaat poziti vni te komentari (60,2%), za razlika od negativni te (35,7%). Sostojbata po oddelni te gradovi general no e ista so op{tata di stri buci ja, so toa {to mo`e da se zabele`i vo Kumanovo najgol em procent (5,0%) na komentari za Evropskata Unija, za razlika od ostanati t gradovi , dodeka vakvi ot vid na komentari otsustvuvaat samo vo Trgovi {te (0,0%).

Poslednoto pra{awe vo aketni ot list glase{e: „Dali nekoj koj{ to ne e od va{eto u-ili{ te (ni tu nastavnik, ni tu u-enik) lobi ral za nekoja politi-ka partija vnatre ili vo blizina na u-ili{ ni ot dvor? ”, na koe pozitivno se izjasnile 15,2% od u-enicite. Politi-koto lobi rawe od treti lica e za nijansa pove{e zabele' ano kaj u-enicite od treta godina (16,5%), nasproti onie od prva (so 14% pozitivni odgovori). Golema razlika vo odgovorite postoi vo zavisnost od vidot na u-ili{teto kade e sprovedeno ispituvaweto. Taka, 11,6% od u-enicite od stru-nite u-ili{ta zabele' ale politi-ko lobi rawe od strana na treti lica vo ramki na u-ili{teto, dodeka ovoj procent kaj u-enicite od gimnaziite e zna-itelno povi sok i iznesuva 20,6%. Po gradovi, rezultatite se dadeni vo dolnata tabel a. Kako i kaj pra{aweto pod broj 25, i tuka najgol em broj poziti vni odgovori imame vo Gwilane, kade sekoj -etvrti u-enik zabele' al politi-ki aktivnosti vo ramki na svoeto u-ili{te.

Tabela 10: Dali nekoj koj{ to ne e od va{eto u-ili{te (ni tu nastavnik, ni tu u-enik) lobi ral za nekoja politi-ka partija vnatre ili vo blizina na u-ili{ ni ot dvor?

GRAD	Da	Ne
Kumanovo	12,4%	87,6%
Gwilane	25,0%	75,0%
Pre{evo	14,4%	85,6%
Trgovicte	7,9%	92,1%

IV. Zaklu-oci od pri lo` eni te rezultati

Od sprovedenoto istra' uvawe i dobi eni te rezultati mo' e da se konstatira deka percepcijata na u-enicite zavisi od nivni te socio-demografski karakteristiki. Rezultatite od analizata na

podatoci te mo' at da se sumiraat vo slednite nekolku poop{ti soznani ja:

- Nepostoewe na defini ran model na pretstavuvawe na u-eni -kite interesi. Mala doverba vo sredno{kolските unii, (samo 4,2%), a pogolema doverba vo internite u-ili{ni tela. Vo Trgovni{te voop{tone figurira Lokalnata kancelarija na Unijata na sredno{kolci kako u-ili{no telo vo koe mo' at da se nosat relevantni odluki za problemi te na u-enci te;
- Nema transparentni mladi nski organizacii. Tie se koncentri rani pred se vo glavni te gradovi, nemaat dovol no razvi ena mre' a vo si te u-ili{ta i ne se dovol no inkluzivni vo svoite aktivnosti i primaweto na novi -lenovi (najgolem broj od ispitani cite se izjasnile deka ne znaat dali ovie organizacii gi zastapuvaat ni vni te interesi i dali ni vni te -lenovi se demokratski izbrani);
- Nepostoewe na konkreten oblik na sorabotka na nastavnici te i u-ili{nata administracija so u-enci te i postoewe na neednakov tretman na admini stracijata kon u-eni -kite inicijati vi.
- Eval uacijata na rabotata na nastavnici te e inci dentna (49,0% od ispitani cite odgovorile deka nemaat mo' nost da izvr{at eval uacija), a tamu kade {to ima, taa ne sozdava svest za nejzina va' nost kaj u-enci te;
- Vidli va i zagri `uva-ka di skri mi nacija me|u u-enci te, kade se cenimisleweto samo na odredeni u-enci (najmnogu na onie koi se „popul arni” me|u nastavnici te) i odluki te vo klasot se nosat od strana na mal kumi na u-enci i toa povtorno od strana na onie koi se poddr' ani od strana na nastavnici te, a ne zatoa {to nosat najdobri re{ enija;
- U-enci te se izlo`eni na politi -ki vl ijani ja vo i von nastavni ot proces, kako od strana na nastavnici te, taka i od strana na tret i lica.

Preporaki i nasoki na dejstvuvawe:

- ✓ Defini rawe na modeli na u-eni -ka organizacija, na-i not na ni vna sorabotka so admini stracijata i odnapred opredeleni dol' nosti i ingerencii vo procesot na nosewe odluki;
- ✓ Pogolema otvorenost i pofleksibil en pristap na nastavnici te i u-ili{nata administracija kon u-eni -kite inicijati vi, a so cel pogolema participacija na u-enci te vo donesuvaweto na novi i menuvaweto na stari te pravila vo u-ili{nata sredi na i poddr' uvawe na pravoto na sopst veni zbor;

- ✓ Da se sozdade klima na otvorenost, transparentnost i zaemna poddr{ka vo koja{to i u~enicite }e bidat vklue~eni vo u~ilicnata misija, kako del od sinxirot na donesuvawe na odluki;
- ✓ Zajaknuvawe na gra|anskoto op{testvo i pottiknuvawe na partnerstvo me|u u~ilicnata i NVO sektorot;
- ✓ Vospostavuvawe i oddr'uvawe na formalni i neformalni sredbi na direktorite so u~enicite kako modeli na sorabotka me|u administracijata na u~iliceteto so u~enicite;
- ✓ Redovno ocenuvawe na tekovната sostojba vo u~iliceteto, vospostavuvawe na politika na ocenuvawe i evaluacija i sistem na evaluacija;
- ✓ Nadmiuvawe na neednakvosta/diskriminacijata me|u u~enicite preku obuki za stereotipi i predrasudi i na~ini za nivno nadmiuvawe;
- ✓ Sozdavawe na podobra komunikacija, timska rabota i zaedni~ko dejstvuvawe, a so cel sozdavawe na pozitivna energija za me|usebna poddr{ka, sorabotka i pomo{;
- ✓ Pogolema kontrola na nadle|nite institucii za eliminacija na politiki~kite vl ijani ja vrz u~enicite